

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ“**

ЕВГЕНИЯ ЙОРДАНОВА БАНБАРИ

**РОЛЯТА НА СЕМЕЙСТВОТО И УЧИЛИЩНАТА СРЕДА
ЗА ФОРМИРАНЕ НА АГРЕСИВНИ МОДЕЛИ НА ПОВЕДЕНИЕ
В НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за придобиване на образователна и научна степен „доктор“
Професионално направление „Психология“
Докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“

Научни ръководители:

Доц. д-р Павлина Петкова

Доц. д-р Бойчо Бойчев

Варна

2021

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита пред научно жури от катедра "Психология" на Юридическия факултет към ВСУ "Черноризец Храбър", гр. Варна.

Дисертационният труд, с обем от 259 страници, се състои от въведение, изложение в четири глави, заключение, списък с използвана литература и приложения.

Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всеки параграф и на всяка глава са направени конкретни изводи. Основният текст включва 29 таблици и 9 графики. Списъкът с използваната литература съдържа 133 заглавия.

Авторът на дисертационният труд се обучава на самостоятелна подготовка в катедра "Психология" към юридическия факултет към ВСУ "Черноризец Храбър", гр. Варна.

Дисертационният труд е предварително обсъден от катедра „Психология“ и е насочен за защита пред научно жури насочено със заповед на Ректора на ВСУ "Черноризец Храбър"

Защитата на дисертационният труд пред научно жури ще се състои на 17.02.2021 г. от 11 ч. в Заседателната зала на ВСУ „Черноризец Храбър“, на заседание на научното жури. Материалите по защитата са на разположение на всички, които се интересуват от дисертацията, в канцеларията на катедра „Психология“ Юридическия факултет към ВСУ „Черноризец Храбър“, стаята до секретаря на катедрата.

СПРАВКА ЗА ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Изведени са значими взаимовръзки между моделите на агресивно поведение, въздействието на училищната среда и характеровите особености при деца в начална училищна възраст, които подпомагат работата на учители и психолози

2. Изведени са модели на агресивно поведение при деца в начална училищна възраст, които подпомагат работата на учителите и необходимата промяна в поведението на родителите в семейството

3. Изведени са специфични взаимовръзки между моделите на поведение на родителите и агресивното поведение при техните деца в начална училищна възраст, които подпомагат психологичното консултиране на родителите

4. Изведени са специфични различия по пол на агресивното поведение при деца в начална училищна възраст, които подпомагат подходите на възпитание към тях

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИ

1. Е. Йорданова, "Детето и семейството", Сборник с доклади от национална конференция с международно участие "Природни науки" 5-7.10.2018 г., с.153.

2. Е. Йорданова, "Детето и семейните взаимоотношения", Сборник с доклади от национална конференция с международно участие "Природни науки", 5-10.2018, с.163.

3. Е. Йорданова, ст. "Мотивацията за учене," сп. Начално образование, с.58 бр.4, 2008 г.

4. Е. Йорданова, XVI Национален филологически колегиум на тема Интердисциплинарни диалози с доклад на тема „Ролята на семейството за формиране на агресивни модели на поведение в начална училищна възраст“, Шумен 2017 г.

5. Е. Йорданова, XVI Международна научна конференция "Правото на сигурност" „Приложна психология-възможности и перспективи“ тема „ Ролята на семейството за формиране на агресивни модели на поведение в начална училищна възраст“ 23-25 юни 2017 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

1. Всички страхове са свързани с насилие и агресия и човек придобива негативно отношение, тогава светът за него става ужасно място. Страхът се поражда от разделението и тогава влизаме в конфликт с хората и създаваме хаос и безредие.

2. Източник на автоматизмите е подражанието, което има значение за формирането на характера и се обяснява с влиянието на изразните действия и движения върху емоционалните преживявания на човека.

3. Наказанието внедрява страх. То се използва от авторитета за контролирането на поведението и ограбване на свободната воля като приучава да се реагира автоматично без да се мисли и да не се задават въпроси. Семействата формират модели на взаимодействие, които на свой ред диктуват правила на поведение в семейството.

4. Съществен фактор за възникване на детската агресивност е прилагането от родителите на възпитателни методи, с които се демонстрира надмощие. Всички те, както словесните /мъмрене, напомняне, порицание/, така и физическите /бой, блъскане/ по принцип се свързват с по-високо равнище на агресия. Строгото възпитание води до формиране на агресивност и се предава от поколение на поколение.

5. Когато семейните роли се разминават, изкривяват или разменят настъпва промяна на емоционалното състояние

6. Дефицитът на любов, неумението да се захранва душата с любов в основата на много психични разстройства, емоционален дискомфорт и агресия.

7. При негативна оценка липсва пълния комплект умения за усвояване на социалните роли и моралните норми водят до висока агресия и отрицателно отношение към хората.

8. Емоционалната студенина и неявно отхвърляне са показател за емоционални нарушения в детска възраст. Емоционалното negliжиране на родителя е ключов фактор за развитието на агресия в детска възраст. Когато липсва емоционална връзка между родител и дете, детето развива усещане, че е неприето, необичайно и липса на доверие, с усещане на враждебност от другите и става агресивно.

9. Родителят може да причини неблагоприятни влияния върху детето по пътя на прекомерното внимание и обич. Прекомерната емоционалност на родителя се индуцира у детето и пречи на интелектуалното му и личностното му изграждане.

10. Загубата на моралните норми се компенсира с това, че всичко е позволено, включително агресия.

1. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност на темата на изследването.

Първото училище за социални знания и опит, в което детето попада е семейството. Отношенията в семейната общност определят начина, по който детето по-късно ще възприема света около себе си и самото себе си. Взаимоотношенията между родителите чертаят основните модели на поведение у детето, на неговите сегашни и предстоящи взаимодействия и общуване с обкръжението и заобикалящия го свят. Грешките във възпитанието имат тежки последици. Както строгото възпитание е в състояние да попречи на детето да се радва на живота и да участва в общите игри с другите деца, така и възпитанието на децата обградени с огромна топлина по-късно ще му попречи да се приспособи за суровия климат на живота, който цари извън семейството.

Трудно е да се отговори дали склонността към агресивност е наследствена, детерминирана или придобита. Със сигурност обаче може да се каже, че много от агресивните форми на поведение започват от семейството, оная социална институция, в която детето се развива. Тя представлява единствено и неповторимо отношение между детето и заобикалящата го действителност, която се характеризира от една страна с обективното положение на детето в отношенията с възрастните, а от друга със субективното отражение на това положение в преживяванията на децата. Можем да твърдим, че ония преживявания, които сме изживели в детството формират бъдещето.

Обект на изследването:

Обект на изследваната работа са учениците от начална училищна възраст от седем - дванадесет год.

Предмет на изследването:

Предмет на изследване е родителското общуване, формиращо агресивност при децата.

Цел на емпиричното изследване:

Целта на настоящето изследване е да се установи взаимозависимост между семейния климат и агресивното поведение при децата. Във връзка с поставената цел е необходимо да се реализират следните задачи.

Задачи на емпиричното изследване:

1. Да се проучи и анализира достъпната ни специализирана литература по проблема на изследването.

2. Да се изследват някои видове агресия: физическа агресия /ФА/, вербална агресия /ВА/, индиректна агресия /ИА/ - при момчетата и момичетата на възраст 7 –8 год. и 11 – 12 год.

3. Да се съпоставят резултатите, получени от изследването при родители и деца, регистриращи промяната в поведението с промяна на възрастта и направят изводи и препоръки;

4. Да се организира експеримент;

5. Да се направи анализ на получените емпирични данни.

6. Методи на изследването:

7. Съобразно спецификата на изследването бяха използвани следните методи:

8. Теоретичен обзор на литература, отнасяща се до изследваната тема;

9. Наблюдение на изследваните лица по време на тестирането; беседи с майките;

10. Въпросник на проф. Д-р. П. Калчев за измерване на виктимизация, агресивни действия и степен на получаване на просоциален опит.(Калчев,2012). ;

11. Въпросник на ПАРИ за измерване на родителско - детските отношения и влияние на семейния климат;

12. Етапи на изследването

13. Подготвителен етап – това е етап на проучване на достъпна за нас литература по изследвания проблем и определяне на тестовете, които ще се използват ;беседи с майките;

14. Втори етап – провеждане на експеримента.

15. Трети етап – включва обработката на данните и изработване на таблици, които се анализират.

Организация на изследването

1. Подбор на адекватна на целта методика за изследване на психичното и социалното функциониране на децата от начална училищна възраст.

2. Изследователският инструментариум да бъде достъпен и понятен за изследваните лица т.е. да бъде съобразен с възрастовите особености на изследваните лица.

3. Времетраенето на провеждащото изследване да не бъде по- дълго от 35 мин., за да не се преуморяват и разсейват изследваните лица, защото това оказва влияние върху резултатите от изследването.

4. Изследваните лица самостоятелно да изпълняват поставените задачи.

5. Да се анализират източниците на агресия в социалния живот на децата.

6. Изработване извадка на изследването.

7. Планиране и организация на изследването.

8. Формулиране на изводи и препоръки от експерименталната дейност и анализ на резултатите.

на децата си и поведението им, което е причина за формиране на агресивно поведение при тях.

14. Родителите от изследваната група, считат за отговорно „родителско поведение”, което осигурява за детето материални блага и добро образование. В много случаи се пренебрегват емоционалните взаимоотношения, любовта и емпатийната подкрепа за детето. Има тенденция родителите да бъдат свърз закрилящи. Те са склонни да възпитават децата си да бъдат зависими от тях, да имат потребност от грижа и подкрепа, така че родителите да се чувстват важни, оценени, заслужаващи благодарност и любов.

15. Резултатите показват, че голяма част родители от изследваната група причиняват неблагоприятни влияния върху детето чрез прекомерно внимание и обич.

16. Резултатите показват, че излишната строгост на родителя, съвместно с методът наказание, са увреждащи за децата и стимулира агресивно поведение.

17. Резултатите показват, че потискането на гнева при детето води до пасивно-агресивно поведение и е предимно несъзнателно насочено срещу авторитета.

18. Резултатите показват, че лишаването на детето от близост и подкрепа го обезкуражава и отчайва или го стимулира да изяви агресивно поведение.

19. Обобщението на резултатите ни дава основание да считаме, че училищното ръководство и учителите е важно да осигурят диалогична среда при общуването с учениците за превенция и преодоляване на агресивното поведение.

ПРЕПОРЪКИ КЪМ ПРАКТИКАТА

1. Осигуряване на програми за предотвратяване на агресията.

2. Въвеждане на правила срещу агресията.

4. Атмосферата в училище и в семейството трябва да е изпълнена с емоционална топлина, подкрепа и доверие.

5. За преодоляване на агресивното поведение е необходимо сътрудничество с извънучилищните институции.

6. За да се намали агресивното поведение при децата са нужни усилията на целия педагогически екип и уменията им за поддържане на пълноценни партньорски взаимоотношения с родителите на децата.

7. Трябва да се поощряват децата, когато имат добро неагресивно поведение

неудовлетвореност от семейните взаимоотношения; страх от загуба на любов; липса на самоувереност; фрустрираност от наказания и страхове.

- Разширеното семейство – в такъв тип семейство са събрани три поколения. При този тип семейство поведенческите модели много често включват агресивно намерение към родителите, неудовлетвореност от взаимоотношенията с родителите, страх от наказания и телесни наранявания, чувство за изолираност самотност, прояви на ревност към майката и бащата, породени от изтласкани преживявания, както и страх от наказания и телесни наранявания.

- Непълно семейство – единият от родителите не живее със семейството по една или друга причина. В последните години бракът губи своята значимост, брачният договор се превръща в една несигурна гаранция за осигуряване на устойчива среда за отглеждане на деца. Поведенческите модели при децата от този тип семейства се отличават с изолираност и самотност; егоцентрично отношение към родител; ревниво и агресивно отношение към родителите; страхове – осъзнати и неосъзнати.

- Смесено семейство – това семейство е образувано от части на предишни семейства. Деца, отглеждани от самотни родители и преминаващи през няколко семейства в детството си, се срещат все по-често в живота на българите. Поведенческите модели на децата, отглеждани и възпитавани в такава семейна среда включват: неудовлетвореност от взаимоотношенията с родителите си; агресивни намерения към родителите си; необходимост, потребност от обич; егоцентрично отношение към родител; фрустрираност и дълбоки страхове; изолираност и самотност, както и чувство за вина.

12. В семействата на изследваните деца липсва достатъчно внимание, разбиране и комуникация с децата. Наблюдава се обидно за детето родителско поведение, липса на адекватен модел, пренебрегване от страна на родителите и отричане на децата, също така се констатира и насилие – вербално или физическо във взаимоотношения.

13. Родителите на децата от изследваната група са много заети, дават приоритет на кариерата пред семейството и не знаят как да се справят с емоциите

Практическа значимост на изследването се заключава в това, че резултатите от изследването могат да бъдат приложени в образователния процес. Препоръките и изводите по изследваната тема могат да бъдат използвани в професионалната дейност на учителите от общообразователните училища- тренингови форми за преодоляване на гнева („ Аз послание„), безконфликтно общуване, разсеяност- съсредоточено - внимание, оказване на доверие.

Източници на изследване: изследване в областта на психологията и трудове на психолози, неврофизиолози писали по проблема за агресията, социолози .

Новостта и теоретичната значимост на научното изследване се състоят в следното:

Теоретичната значимост на научното изследване дава възможност да се видят грешките и се предприемат превантивни мерки за преодоляването на агресията.

Хипотези на емпиричното изследване

Хипотеза № 1. Предполагаме, че момчетата ще са по-агресивни от момичетата- ще проявят по-висока степен на физическа агресивност отколкото момичетата;

Хипотеза № 2. Очаквам, че в семейства с високо ниво на стойностите по обобщена скала, „Излишна концентрация върху детето на родителите“ ще се наблюдава повишаване на физическата агресия при децата на възраст 7 -11 години

Хипотеза № 3. Предполагам, че в семейства с по-високо ниво на стойностите от обобщената скала „Оптимален емоционален контакт“ от теста ПАРИ (PARI) ще се наблюдава самооценка от страна на детето за по-висока социална подкрепа

Хипотеза № 4. Предполагам, че с възрастта ще се увеличава вербалната агресивност и ще намалява физическата агресивност.

Хипотеза № 5. Предполага се, че момичетата са вербално по-агресивни от момчетата.

Хипотеза № 6. Предполага се, че излишната емоционална дистанция с детето от страна на родителите повлиява за увеличаване на физическата агресивност на децата.

Хипотеза № 7. Предполага се че несамостоятелността (зависимостта) на майката повлиява на нивото на различните видове агресивност (физическа, вербална, индиректна)

2. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Структура на дисертационния труд - увод, четири глави, заключение и библиография с общ обем от 259 страници.

3. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Основна цел на проведеното изследване беше да се открият онези модели на родителстване, които довеждат до отклонение в родителско-детските отношения. Прилагането на увреждащи детето родителски практики, включващи различни форми на емоционална и властова злоупотреба в отношението на родителя към детето е основна предпоставка за възникване на негативни модели на взаимоотношения, които се разглеждат като сериозно нарушение на функционирането на индивида със средата, в която той живее.

Първа глава е посветена на теоретичните разработки по проблема агресия. Фройд развива общо учение за невротите като описва невротично болните изтласкали и потиснали, травматичносъзнателни преживявания и емоционалните им сътресения от детството.

Най-важното за човека според Фройд е какво ще му се случи до 5-7 годишна възраст. Оттук нататък човек е осъден да плаща дан, на това което се е случило до този момент. Раннодетските преживявания (неправилен родителски подход, потискани импулси) предопределят смисъла на човешкия живот на всеки индивид. *Детството в семейството е период с изключително значение за живота и бъдещето на човека.*

Психодинамичният подход поставя акцент върху емоциите, влеченията и конфликтите. Децата са длъжни да се научат да се справят с емоциите по социално-приемлив начин. Основният грижещ се спомага за овладяване на емоциите в кризисна ситуация, чрез модел, който се въвежда в този период, което означава, че се изисква неговото присъствие, а с израстването се формира саморегулацията и отпада конфликтът от зависимостта от родителите. Бандура разработва всеобхватна теория за агресията като доказва, че децата не само копират моделите на агресивно поведение, но и проявяват и други нови форми на агресивност.

Главните идеи, свързани с отношенията родител–дете в контекста на поведенческия подход се разглеждат като агенти на социализацията „моделиращи“ поведението на детето /Skinner, B., 1953, Bandura A/. От особено значение са методите на въздействие, включващи знания и умения по отношение на негативно/ позитивно подкрепление.

Според Спилбергер от голямо значение за осмисляне на проблема родителство е разглеждане идеята за наказанието, като последиция, която

4. Съществува висока корелация между семейната емоционална среда, разпределението на властта в семейството, начина на разрешаване на конфликти в семейството и поведението на тревожност и агресия при детето.

5. Дисфункционалното семейство има положителна връзка с тревожността при детето, която често лежи в основата на агресивното им поведение.

6. Стилът на общуване оказва влияние върху агресивното детско поведение:

- авторитарен стил - всички решения, касаещи детето се вземат от родителите, което лишава детето от възможността да се научи да избира, да взема самостоятелни решения и да отговаря за последиците от тях;
- либерален стил-решенията в семейството, като не се обсъждат проблемите, а всеки постъпва както намери за добре действия и тогава детето не знае кога да отстоява своето мнение и кога да отстъпва.

7. Същността на стереотипите се свързва с емоциите, които предимно са отрицателни и имат емоционален, оценъчен и пристрастен характер, провокиращ агресивен импулс.

8. При повтарящи се травми в семейството детето живее в противоречие, на активност и потискането, което поражда психично напрежение и агресивна готовност.

9. При изследваната група разводът на родителите е фрустриращ фактор за децата, който поражда агресивно поведение.

10. Проявата на агресивните поведенчески модели зависят от миналия опит на децата от изследваната група. Те са склонни да интерпретират една постъпка като фрустрираща, поради негативния си опит от миналото: липса на приобщеност, толерантност, емпатия, умения за завоюване на доверие; липса на искреност; липса на гъвкавост; липса на воля; липса на ред и порядък; загуба на идентичност /проявяваща се като страх, безсилие и обърканост/; липса на вяра в своята ценност.

11. Взаимоотношенията в различните по структура семейства обуславят спецификата на основни модели на агресивно поведение на децата в училищна *възраст*:

- Нуклеарно семейство – това е семейство от представители на две поколения – съпрузи и децата им. Стресът и конфликтните ситуации, както между деца и родители, така и между сиблингите, разрешаващи се с негативни действия, са основният модел, усвоен от децата в тези семейства. Наблюдава се чувство за недостатъчна обич;

могъл да се категоризира като невротична проява, което е опасно не само за личността, а и за цялото общество.

Зависимите хора В тази категория са хората, които нараняват своите деца, хора израстнали с липсата на любов през своето детство.. Те започват да се правят на безпомощни и наранени като начин за установяване на контакт с другите, и отблъскват хората, от които се нуждаят. Зависимите хора изживяват живота си, борейки се със своята независимост, а целите им са зависими от другите. Стремехът към непосредствено удоволствие е личностова характеристика на зависимите и те не могат да ползват своя опит от миналото и трудно се проектират в бъдещето, което води до социална дисфункция. Нужно е да се поеме отговорност и за постиженията и за неизбежните разочарования, нужна е подкрепата “на другия пол”, както и интеграцията с по-възрастните поколения. Нужен е но в модел на мислене, в който готовността за съпреживяване става комплексното качество човечност.

Хората правят грешни избори в посока материалното. Хората непрекъснато се справят със своя вътрешен конфликт този между духовното и материалното, а отношенията на самите хора е една увеличена проекция на този конфликт. В действителност най- злият човешки враг е самият той , т.е.неговото животинско начало и той не може да се пребори , защото колкото повече му се противопоставя толкова по-силно става.

ИЗВОДИ И ОБОБЩЕНИЯ

1. Процесът на формирането на личността започва в семейството, а неodobрието от страна на родителите разрушава близостта, доверието и децата израстват неуверени в себе си. Недоверието и неразбирателството в семейството, водят до агресивност и противопоставяне при децата.

2. Дистанцията и малкото контакти на семейството изграждат непълноценно общуване и лишават детето от умения за справяне с различни житейски ситуации . Резултатите показват, че емоционалната студенина и неявно отхвърляне са показател за емоционални нарушения в детска възраст и висока агресия.

3. Намаляване на експресивността в семейството, свързано с отношението на безразличие към детето, водещо до съмнение в собствената значимост, води до поовишаване на напрежението, което ескалира в тревожност през следващия възрастов етап на развитие. Тревожността може да премине в агресивна раздразва и агресивно поведение.

отслабват поведението на детето.Така децата свикват с насилието като нещо нормално и стават безчувствени към страданието и светът започва да се възприема като ненадежден, жесток и враждебен.

Приемането в теорията на С.Rogers е свързано със сваляне на психологическата защита на човека.Така се осигурява по-високо равнище на преживяване, при което се разкрива цялото богатство на емоционалния опит заедно с неговото осъзнато значение.

Уотсън разкрива в своите изследвания, че неутралният дразнител може да се превърне в причина на силно емоционално преживяване. Доказва, че силните емоции присъстващи в поведението на хората възникват в детска възраст вследствие на условно-рефлекторни връзки между дразнител и афект. Условно-рефлекторните връзки са трайни и се запомнят с участието на емоционално преживяване, но могат да преминат и като нагласа в индивида.

Според А.Адлер в основата на всички човешки неуспехи и проблеми стои недостатъчно развитото „социално чувство“, което компенсира всяка естествена слабост на човека.

ВТОРА ГЛАВА

Тук се разглеждат въпросите свързани с общуването, семейството и отношенията в него . Негативните емоции, които са изпитвани към другите разрушават връзките, ограбват доверието и сигурността и създават трудности в общуването. Отрицателните емоции са едновременно и причина и следствие за дезорганизацията на поведението

Общи черти на негативното мислене:

1. негативните мисли са ирационални;
2. негативните мисли са емоционално натоварени;
3. негативните мисли са проникнати от различни “трябва” и тяхната “тирания”;
4. негативните мисли изпълват със страх;
5. негативните мисли са в резултат на изкривеност в начина на обработка на информацията;
6. негативното мислене води до стрес, а той от своя страна до липса на удовлетвореност и създаване на още повече негативни модели;

Според Ханс Селие стресът е защитна реакция на организма, който мобилизира ресурсите си в отговор на травмиращи, свръхсилни външни въздействия и е, неприсобяването върху собствената среда поради нарушено социално функциониране. Главен “източник на дистрес” е неудовлетвореността от живота.

Фактори допринасящи за стрес: напрежение създадено от семейни конфликти, ниска самооценка, нереалистични очаквания; „трябва“ и „не трябва“ обикновено водят до неудовлетвореност, заради неизпълнените ни очаквания; при нисък праг на възбудимост на нервната система; При *значителен стрес*– възниква обща реакция на възбуда и поведението става *дезорганизирано*; Още по-голямо засилване на стреса довежда до общо задържане, пасивност, бездейност.

При стрес се засилва склонността към автоматично мислене и грешки. Някои от хората се адаптират към това състояние и закрепват грешни модели на мислене и поведение. Логическите грешки представляват изкривени форми на мислене, от допускането на системни грешки в преработката на информацията Когнитивните грешки не само способстват за прояви на неадекватно поведение, но и за неговото запазване .В резултат на неправилни когнитивни схеми и грешки се актуализира когнитивна триада, съставена от:

- Отрицателна представа за себе си;
- Отрицателна представа за света;
- Отрицателна представа за бъдещето;

Взети заедно тези три негативни модела на живота, резултат на негативните мисловни конструкции и емоционалните им последици *водят до безнадежност*. Дисфункционалните *когнитивни схеми формират дезадаптивно поведение*.

Защитните механизми се включват, когато хората преживяват трудни моменти, надвишаващи адаптивните ресурси на личността, а психологическата защита води до дезадаптация .

При невъзможност за справяне възниква вътрешен дискомфорт и неудоволствени изживявания, като неизгодните за личността аспекти на ситуацията се възприемат неадекватно, изопачено, деформирано или се отхвърлят /изтласкват/. „Изтласкването“, е несъзнателно, което предизвиква безпокойство у АЗ-а и е избирателно забравяне поради конфликти или стрес .

- Проекцията е феномен на подсъзнанието и създава изкривеност и уголеменост в другия.

- Защитното реагиране не постига позитивен адаптивен резултат. Живот на неосъзнателно равнище води до процес на разрушение .

Негативните нагласи поради емоционалната си зареденост създават сериозни препятствия пред общуването. Оценяването на другите е негативно, пренебрежително с предубеденост. Негативните нагласи остават неосъзнати и с това се проявява разрушителният им ефект.

Догматичните нагласи се пораждат от чувството за вътрешна заплаха, от която човек е търсел защита в покорство и безкритично подчиняване на авторитети,

дефицитите, характерни за деца с агресивно поведение са с проблеми в социализацията, комуникацията и се променят с израстването на детето. Социалните контакти, са ограничени в семейството и поради тази причина социалната компетентност се придобива по-трудно. Поради липси във възрастовото развитие, е необходимо да се потърсят качествени нарушения и попълнят липсите, които възпрепятстват социалното адаптиране на агресивните деца, а за това е необходимо придобиването на нови умения и знания. Предпочитанието за локално, а не глобално фокусиране може да обясни стереотипното поведение като настойчивост за неизменност и внимание към незначителни детайли, а вътрешният диалог води и насочва вниманието как да оценява и допринася до понижаване на осъзнатостта .Промаяната на вътрешния диалог има и физиологични последици,

Деструктивните схеми се формират в детството и са в резултат на изтласкване от травматични преживявания или непълноценно общуване с родители и връстниците.Те са причина да се реагира остро или да бездействат, да бъдат неадекватни. Дисфункционалните когнитивни схеми формират дезадаптивно поведение.

Възрастовите задачи в края на детството са свързани: с постигане на емоционална независимост от родителите, базирана на потребността от уважение и приемане на индивидуалността на детето , вместо наказание.

Ригидно-авторитарните личности са социално опасни за нормалните отношения в семействата и е от най-значимите за възникване на неблагоприятен психически климат между хората и за отчуждението помежду им. С това се предизвиква двойна деградация на социално-адаптивните възможности .Ригидността се разкрива най- добре от натрапчивостта на неприятни емоции, предизвикани в резултат на междуличностни конфликти, превръщайки се в емоционална доминанта. Айзенк свързва ригидността с реакциите и механизмите на невротизма.

Нетолерантността е свързана с агресивно отричане и неаргументирано оспорване на чуждите мисли и действия. Нетолерантният светоглед е занемарил собственото си развитие и цялото му внимание е насочено към разрушаване на враждебните светогледи .Такива хора вербално атакуват и са “глухи “ за аргументите за другите . Агресивната му ориентация, изискваща налагане на собственото мнение на всяка цена, превръща унищожаването на чуждото в приоритет .Налагането на своето с всякакви средства е признак за наличие за съмнения в неговата ценност, които единствено усещането за разгром на съперника могат да потиснат до известна степен до следващото им пробуждане.Агресивният начин за себеутвърждаване би

нараненост, загуба, на фрустрациите, свързани със ситуации, които не могат да бъдат контролирани от нас.

Когато майката е раздразнителна не позволява да се изгради базово доверие , не позволява на детето да изследва средата да получи под нейната закрила нов жизнен опит и психически да овладее обкръжаващата реалност и опознаят нови хора с по-адаптивни модели на взаимодействие и комуникация. Този модел на взаимодействие намира обяснение чрез ниската адаптивност при детето и неефективно търсене на близост и подкрепа, което затруднява семейната система за намаляване на напрежението .

В непосредствена или сложна опосредствена зависимост от обществените отношения се изграждат междуличностните отношения в семейството. Когато е в постоянни конфликти, то е проблемно и възпитава в деспотизъм, суровост и недоброжелателност. В основата на конфликтите стоят запазването на стария модел на общуването, който не отчита нарастването на автономията, самостоятелността и стремежа към утвърждаване между членовете на семейството, както и опитът да се съхранят старите форми на зависимост. За избягването на конфликтите е необходим нов модел на общуване, в който родителите запазват важната си роля като подкрепят детето в неговите търсения и утвърждаването на неговата независимост.

Според Харис в този период детето се *нуждае от сигурност*, която се дава от близостта, последователността, милването, одобрението, подкрепата между детето и родителите а в противен случай детската психика се деформира.

Неудовлетворяването на потребностите от обич, сигурност, уважение и самоуважение може дори да блокира потребността на детето от общуването. Това ще породи дистанция и дефицит в междуличностните контакти, изразени в липса на емпатия и съпричастност . Поради дефицити в уменията и родители и деца изпитват неудовлетвореност от отношенията си. Придобиването на новите качества лоялност и преданост дават увереност и защитеност на детето.

В изведените модели на взаимодействия се потвърждава, че твърде негативната окраска на общуването поставя детето и семейството му в състояние на социална изолираност. Социалната мотивация се оценява и през оценката на другите в едно общуване, т.е ако индивидът, който се е отдръпнал има неспособност да се свърже по нормалния начин с хората и ситуацияите, другият не може да стигне до него , защото мотивацията е неадекватна. Когато другият не може да достигне до него и да се осъществи комуникация няма как да се натрупа социална компетентност през реакциите на другия.

Дефицитите в социалното функциониране според културно присъщите стандарти се определят като социални дисфункции. Специфичната проява на

провъзгласяващи ирационални възгледи и оценки. Колкото по-слаб е Аз-ът толкова по-ригидни са установките.

Песимистичните нагласи подготвят човек за възможен неуспех . Състоянието на придобита безпомощност е в основата на песимизма, неудачите и безнадеждността, когато човек не чувства възможност да контролира повтарящи се събития.

Руският психолог В.Г.Норакидзе установил, че хора с неустойчив и противоречив характер, чиито действия и постъпки са импулсивни и зависят от случайната обстановка, фиксираната нагласа често не се образува или се проявява и бързо изчезва.

Приема се, че към стрес диспонира личностни нагласи, свързани с готовността хората да се чувстват ошетени, застрашени, безпомощни, надвити и победени.

Функциите на вътрешния конфликт са отрицателни и затормозяват установяването на хармонични взаимоотношения. Най-голямото препятствие, което трябва да се преодолее при вътрешния конфликт е вътрешният диалог, който е повтарящ се, непродуктивен, който допринася за безпомощност и тревога и възниква автоматично. Негова важна характеристика са автоматичните мисли.

- Появата на автоматични мисли е закономерност в стресова ситуация и поддържат напрежението в индивида.

- автоматичните мисли са проява на дисфункционалните убеждения или допускания влияещи върху поведението.

- Автоматични мисли, които се срещат у индивиди с *агресивна организация*, са с неадекватно чувство за собствена значимост, свръхчувствителни към критика или ирония, със стремеж за контрол и налагане, с понижена чувствителност. Автоматичната реакция отдалечава от осъзнаването.

Убежденията определят какви ще бъдат реакциите ни в определени ситуации и те лежат в основата на негативните автоматични мисли . Ограничаващите убеждения възникват в резултат на изкривяванията на информацията.

- Основната функция на убежденията е човек да забелязва само случаите , които потвърждават неговите убеждения и несъзнателно ще потиска или изопачава всички доказателства за противоположното.

- Присъствието на *вниманието е автоматично* . Неконтролираното внимание бива привлечено от нерелевантното , хората забелязват само познатите модели.

- Несъзнателните емоции се третират най-често като *автоматични*, неконтролируеми. Когато подтискаме емоциите ние предизвикваме разрушения в себе си .

- Негативните емоции са твърде прилепчиви и харесват драмата и са биологичен отклик *на страха и гнева*.

- Отрицателните емоции са едновременно и причина и следствие за дезорганизацията на поведението.

- Емоциите оказват и селекциониращо влияние върху подбора, съхраняването и възпроизвеждането на информацията, т.е. върху възприемането. Възприятието за опасност и нападателност, води до чувство на гняв и поведение на защитна агресия и контраатака.

- Илюзиите регистрират отклонения във възприятията, тогава хората стават привързани.

- От всички емоции най-силно влияние върху поведението оказва гневът, защото има тясна връзка с потребностите. Гневът е емоция, която възниква в отговор на фрустрацията, когато е блокирано удовлетворяването на осъзнатите потребности. Гневът, породен от фрустрацията, е основен двигател на агресията, нейн емоционален подбудител.

- Фрустрациите на базовите потребности могат да подтикнат към агресивно поведение

- Деструктивното значение на фрустрацията се изразява в това, че създава ситуация на невъзможност.

- Фрустрацията води до дезорганизиране на мисленето/обърканост/, а от там и на поведението.

- Негативните чувства и постъпки са автоматични.

- Негативните чувства са показател за подценяване на способностите, надценяване и преувеличаване на трудностите и съживяване спомени за провали.

- Wells, A., Matthews, G., 1994 считат, че чувствата подлежат на осъзнаване и то зависи към какво е насочено вниманието.

- Афектът се предизвиква от конфликтна ситуация, в която организъмът се среща с препятствие при липса на *невъзможност за адекватно реагиране*.

- Афектите са усилены движения на човек, който вече не вярва в друга възможност да се наложи. При тях човек е стимулиран от чувството си за малоценност, за да получи своето право, своето признание.

- Състоянието на афект принуждава човек да действа главно емоционално.

Физиологичната възбуда:

- дефинирана като засилена мозъчна и телесна реактивност.

- при силна възбудата, агресията представлява доминираща или лесно достъпна реакция.

детето и е преживяване поражащо несигурност и усещане за света като за „враждебен за мене свят“.

Родителят контролира прекалено, смачквайки възникващата детска автономност. Тъй като този авторитет се налага насила във време, когато автономността възниква естествено, но не е достатъчно силна, за да устои сама, подчинението е единствения възможен изход. Тъй като този авторитет не се съобразява с детската воля резултатът е конфликт между външно съгласие и вътрешна съпротива. Моделът на издръжливеца свива спонтанността и е хванат в порочен кръг, където активността, която не може да се предвижи напред се обръща срещу Аз-а, създавайки още повече фрустрация, по-голямо напрежение и блокажи. Това резултира в мрачно чувство за безнадеждност и отчаяние.

Животът на детето се определя в понятията на семейните потребности, но семейството не подкрепя потребностите на детето и затова детето ще се чувства виновно, когато преследва собствените си потребности и интереси.

Още Фройд открива, че причината за вътрешната обърканост се корени в страха на Аз-а, да познае самия себе си. Най-голямото препятствие това е страхът, а всички страхове са свързани с насилие и агресия и човек придобива враждебно отношение и светът за него става ужасно място.

Неудовлетворяването на потребността от близки взаимоотношения водещо до чувство на несигурност е свързано с повишаване на тревожност в детска възраст и е поради липса на сплотеност в семейството. Конфликтните отношения изкривяват представите на децата за любов. Лошите родителски взаимоотношения създават болка в детето и то реагира с гняв и недоволство. Чувството на недоволство е поради убеждението, че не заслужава и води до отлагане.

3. Фройд отделя голямо внимание на инфантилните преживявания считайки, че в тях е останала фиксирана либидоносна енергия, която се създава от наличното удоволствие и забраната от удовлетворяване на инфантилното желание.

Хипотеза седем. В този случай майката предава себе си на друг Аз, който счита за по-значим. Липса на автономия, авторитарен съпруг, висока агресия при детето, лоша интегрираност на семейството.

РАЗДРАЗНЕНИЕ-Силната емоционална раздразнителност, както и гневът могат да индуцират агресия чрез непосредственото си въздействие или чрез утаяването им във враждебност. АЗ-ът започва да поддържа вярвания за несправедливост и негативизъм, чрез които обезценостява другия, който се превръща в източник на опасност и заплаха. АЗ-ът е обсебен от желание да нарани и да види, че другият е наранен. Гневът е реакция на причинената болка,

независимост, а от друга то все още е несамостоятелно и продължава да изпитва потребност от насока и позитивна стимулация от страна на родителите .

Проекцията е безсъзнателен опит за избягване на натрапчивата мисъл и приписване на пороци и слабости на родителя. При липса на емоционална връзка с родителите детето реагира с гняв на напътствията им и с противопоставяне, враждебност и непримиримост като отхвърлят всяка тяхна молба. Цялостната му реакция към родителския авторитет е *непоносимост*.

Агресивното поведение при децата се определя от строгостта на наказанията и контрола на родителите.

Повишената морална отговорност при детето се проявява в амбивалентното отношение чрез липси от общуване и признание. При амбивалентно привързване емоционалната връзка е ненадеждна. Тя не го допуска в своите граници, когато то „призовава за диалог“. Затвореността ѝ и враждебността я прави неотзивчива да участва в срещите и да откликва на емоционалните потребности на детето. При липса на сигурността към света емоционалната реакция на майката, прави детето „социално импотентно“ и неадекватно.

Отхвърлянето изправя хората срещу самите тях, създавайки дълбока рана и им казва, че са недостойни като увеличава срама. Нужна е нагласа на самосъстрадание, тъй като тъгата се нуждае от състрадание, за да се възстанови връзката с АЗ-а и детето престане да се идентифицира с отхвърлящия родител, който е причинил обезценяването и отхвърлянето. Блокираните чувства се дължат на родителското отхвърляне и тялото страда от ограничено дишане и втвърдяване /ригидност/.

Агресивното дете не получава признание в семейството. Стремещт към престиж е една от най-силните човешки мотивации по важност. Необходимостта да я признаят като стойностна и значима личност е като смисъл на човешкото съществуване. Хегел пише за стремешта на човека към признанието и вярва , че дълбоко в хората е залегнало желанието да бъдат приемани като достойни хора, личности. Тая потребност е толкова силна, че те рискуват живота си , за да я задоволят.

Децата не осъзнават разликата между външни гневни изблици на родителя, които са преходни и характера , който е постоянен и по този начин възприемат емоционалните му изблици като заплаха за своята сигурност. Поради детското неразбиране личностните особености на родителите оказват стресиращо влияние върху нивото на тревожност при децата. Тревожността е свързана с усещането за безпомощност, породено от разрушаването на връзките с тези, които се грижат за

- физиологичната възбуда се обяснява с демобилизираща тревожност, а проблемът е чувството за отчаяние. В резултат на неблагоприятните взаимоотношения се поражда състояние на *напрегнатост и тревожност*, която силно *стеснява мисленето* и взетите решения са ирационални.

- Ниските равнища на възбуда са маркери за ниски равнища на страх, което обяснява отслабването на тревожността и предразполага към агресия.

A.Ellis помага индивида да разбере как той придобива, своите ирационални нагласи и допускания за себе си и света., че неговото неадаптивно поведение и емоционално разстройство, отражение на привързаността към определени ирационални убеждения водещи до дезадаптивност. Според автора ирационалните вярвания са източник на психологически стрес. Тези погрешни идеи А.Елис счита за универсални и когато те се приемат и се подкрепят могат да доведат до емоционални разстройства.

ЕМОЦИОНАЛНО НЕСТАБИЛНА ЛИЧНОСТ

Това разстройство се характеризира с изразена тенденция да се действа импулсивно в съчетание с настойчиво и капризно поведение с остри изблици на гняв до насилие и съществуват две основни форми:

-*импулсивно личностно разстройство* -тук доминира емоционална нестабилност и липса на контрол над влеченията. Изблиците на насилие или заплашително поведение са непрекъснати и имат нереалистично, често завишена представа за собствените си възможности. Импулсивността може да повлияе и върху способността да се декодира информацията, като не се отчитат всички знаци на средата, което създава условия за почва на изкривяванията . Повишената емоционалност изопачава отражението на обектите, субективно се тълкуват фактите, появяват се логически грешки при изводите и оценките.

-*гранично личностно разстройство*- характеризира се с емоционална нестабилност с неясни или нарушени представи на човек за себе си, за собствените си цели и вътрешни потребности. Изпитват непрекъснат страх, че ще бъдат изоставени. Отличават се с невъзможност за адаптация към социалната среда, постоянно чувство за провал и безперспективност. Масивни увреждания в лявото полукълбо се преживяват с чувството на тежка загуба и предизвикват реакции на потиснатост и безпомощност .

КОНФЛИКТИ МЕЖДУ РОДИТЕЛИТЕ

Когато съпрузите се сблъскват с реалността, си причиняват болка и страдание, а причините са в модела, който те използват при създаване на своя уникален свят. Несъвпадането в емоционалните норми на преживявания характеризират съпругеските конфликти. При това поведение се създава *напрегнатост*, отношенията с другия са заплашени. При неблагоприятните семейства присъства враждебността и агресивността.

Проблемните семейства осъществяват своето общуване чрез двойните послания - *разминаването между вербалната и невербална комуникация*. Осакавящото общуване и безчовечните правила водят до затворена система, която *забавя и изкривява развитието*.

Когато липсва равенство между съпрузите и емоционалната привързаност основната задача на семейството не е изпълнена. Много пагубно за семейния живот е лошото разпределение на родителските роли и последващото им попадане в различни модели на поведение. Всеки да открие собствената роля в системата и да се осъзнаят чуждите роли е вълнуващо, но и мъчително преживяване.

Трудностите, които се изпитват при избора на партньор и невъзможността да изградят интимни връзки пораждат усещания за безсилие и обреченост. Често единият партньор представлява садистичният, а другия партньор – мазохистичният полюс на симбиотичното взаимоотношение – една непрекъсната борба за господство и контрол, която се възприема като любов. Две явления тясно свързани едно с друго често се представят като любов. И двата вида любов са израз на една основна потребност – една дълбока неспособност за независимост.

Невротичният човек има трудности при удовлетворяването на инстинктивните импулси и се ангажира в непродуктивна дейност. От гледна точка на обществото сублимацията е “успешна защита”, защото избягва конфликта и тревожността като постига онова, което цели процеса на социализация.

КОНФЛИКТИ РОДИТЕЛИ - ДЕЦА

В училищна възраст семейните раздори предизвикват у децата не толкова страх, отколкото **мъка**, че родителите им не се разбират. Видимо е, че конфликтната семейна среда се отразява на децата, тъй като те са въввлечени в нея и така тя ги травмира и развива у тях чувство за вина и отхвърленост.

Липсата на гъвкавост в поведението и мисленето на родителя, навикът да действа в различни ситуации по една схема, може да доведе до конфликти в отношенията родители- деца.

схеми е свързана с произвеждането на позитивно или негативно натоварени отговори по отношение на ситуации, при които индивидът удовлетворява, респ. *неудовлетворява потребностите си*.

Афектираният родител в условията на семейните отношения много по-бързо изпадат в стресово състояние, проявява стремеж към господство над другите като постъпва по автокритичен начин. Състоянието на афект принуждава човек да действа главно емоционално. Източник на автоматизмите е подражанието, което има значение за формирането на характера и се обяснява с влиянието на емоционалните преживявания на човека.

Според Далто авторитарните и извънредно обгрижващите родители възпитават децата си като тяхна собственост. Авторитарният родителски стил е “Агресивен тип” и се асоциира с нагласи за използване на заплахи и принуда до степен на физическо насилие с цел доминиране и подчинение на детето, което създава силна агресия у децата.

Наложено от възрастните наказание, детето усеща като отмъщение и е най-голямата несправедливост на света. Тези деца растат с безкомпромисни родители със строгост на контрола, които не зачитат порасналите му възможности. Детето бива насилено да приеме това, което му се заповядва, чувствайки се физическо и духовно малко пред такава сила и продължава през целия му живот, да вижда другите като по-големи. Поради детското неразбиране личностните особености на родителите оказват значимо влияние върху нивото на тревожната експресия при децата. Този репресивен начин за налагане на авторитет предизвиква враждебност.

Агресивните модели се подкрепят допълнително от един механизъм, който свързва физическото насилие като единствено средство за победата. Това благоприятства възприемането и идентифицирането с агресивния модел, внушаването на неговата “ценност”, според които използването на сила за подчиняването на другите е престижно качество.

Наказанието е най-негативния метод за преобразяване на детето. Телесното наказание деградира, дехуманизира и унижава детето. Използването на сила разкрива неспособността на родителите да контролират собствените си чувства. Ако децата са интериоризирали тези модели, изправени в стресови ситуации, те ще възпроизведат модела на ограничен самоконтрол. Този тип въздействие се характеризира с липси.

Детето започва да търси погальвания навън, въпреки че това не е най-добрият вариант. Това е негативен сценарий за детето, което расте в една ограничаваща нехранителна среда. Детето придава двукратно значение по отношение независимостта спрямо родителите. От една страна детето се стреми към

неразличаване на истината и приемат за истина родителския модел. Родителските убеждения оформят скелета на интелектуалното възприятие за света.

Правилата им са неясни и съществуват на подсъзнателно ниво като държат децата в капан, докато се осъзнаят и променят. Детето се подчинява "сляпо" на родителските правила, защото неподчинението е предателство. Сляпото подчинение води до самоунищожително поведение. Моралът на който, родителите учат детето, се дава в черни или бели термини, а да се остане на това равнище е незрял процес на познание. Черно-белите избори парализират детето и то се въздържа от вземане на решения.

Неудовлетвореността от взаимоотношенията с родителите и изолираната позиция на детето в семейството водят най-честа проява на агресивно поведение. Чувството на недоволство е съпротива към живота, липса на смирение, липса на адаптация, която пречи детето да се приспособи и заживее в група и децата остават самотни, изолирани и нещастни. Скритата потребност довела до това състояние е липсата на обич и загриженост. Фройдовият модел за проявената враждебността към родителския авторитет ще се изрази в несъзнателна форма и няма да се приеме от съзнанието.

Когато родителите не са проявили достатъчно любов и уважение към детето, то се научава да се чувства удобно с това лишение. В опит да удовлетвори нуждите си за обич и важност детето свързва лошото отношение на родителите с това да бъде обичано. Това се налага като модел в детството и се използва подсъзнателно във всички взаимоотношения. При този нездрав модел животът на хората не върви. Тогава духовните корекции се свеждат към една формула „Ти получаваш това, което не приемаш и не получаваш онова, без което не можеш да си представиш живота.“

Всички деца се нуждаят от любов, но начинът, по който я търсят е ирационален и детски. Детето отчаяно се нуждае от любов, но по природа не се опитва да я заслужи или спечели. Детето общува посредством поведението си и то се определя от това дали се чувства обичано. Нищо не прави детето *по-отчаяно* от липсата на обич.

Хипотеза шест Б. Излишната строгост на родителя и методът наказание, са увреждащи за възникването на агресивно поведение при децата, особено когато се прилагат съвместно. Физическите наказания засилват склонността към агресия. При такъв тип въздействие основно правило на родителите е твърдението: "Аз ненавиждам своето дете и не искам да се грижа за него!" Този тип въздействие се характеризира с липса на емоционален контакт, пренебрегване на основните потребности на детето. Същността на емоционалните

Много от родителите могат несъзнателно да формират агресивно поведение и това се осъществява по няколко начина:

- чрез собствения модел на поведение;

- с оценките и диспозициите към различните форми на насилие и тяхното изразяване;

- чрез собствените си предразсъдъци;

- чрез загубата на контрол върху детето в неговия ежедневен живот.

Агресията е *следствие на модели на взаимодействие между родителите и детето*. Родителят и детето попадат в капана на цикъл от принуждаване и отрицателно поведение. Реакциите и поведението и на двамата продължават да ескалират, докато един от тях не прекрати взаимодействието. В допълнение детето учи от родителя, че принудата е ефективен начин за справяне с междуличностния конфликт.

Авторитарният родител изисква подчинение и уважение и това създава враждебност, използвайки като стил наказанието, и упражняването на силен контрол. Свърхвзискателността и строгостта на родителя потиска самостоятелността на детето и то може да развие:

- покорност, автоматичност и конформизъм;

- стремеж към противопоставяне и бунтарство;

Физическото наказание унижава детето, прави го:

- страхливо и зависимо;

- агресивно с протест срещу родителите;

Такива родители често си служат с боя като възпитателно средство като приучава да се реагира автоматично без да се мисли и се използва от авторитета за контролирането на детското поведение и ограбване на свободната му воля. Детето жертва на насилие изпитва безпомощност.

Разглезените деца през детството са бремене за родителите и обществото, които страдат от недостиг на чувство за общност. Развиват егоизъм и мислят, че са в правото си да потискат другите. Разглезеното дете не притежава способност за активно приспособяване, и тяхната адаптация е задушена като ги поставя в конфликт с живота и те се изолират. В детството се срещат като:

- свръхактивни;

- пасивни деца;

Сензорната депривация е липсата на адекватна преработка на сетивните впечатления и води до невъзможност да се формират социално адаптивни модели на поведение и се затрудняват процесите на учене *при стресовите ситуации*. Симптомите на една недобре функционираща сензорна интеграция:

-хиперактивност- неспокойствие;страх или паника./емоционално безпомощни/
- хипоактивност - непохватност;поведенчески проблеми;агресивно поведение;езикови нарушения;понижена фрустрационна толерантност;неспособност за отлагане на удоволствия.

Поради *своя комплекс* за малоценност се причисляват към социално безпомощните. Комплексът за малоценност възниква в периода на детското развитие . Свръхчувствителността е израз на чувството за малоценност.

Тогава възникват компенсациите, които са неадекватни.Поради непълноценност тези деца имат:

- Понижена самооценка;
- Бариери пред позитивната АЗ концепция;

Възрастни кризи

Основна задача на социализацията в семейството през аналния период е развитието на контрол и дисциплина на детето свързано с преодоляване на фиксиране върху опазването на реда, с желание за власт.*Небалансирането на периода 18 месеца – 4 години създава деца, стремейки се към власт над другите.* Валон подчертава че детето тръгва по пътя на независимостта_и самоувереността, което му позволява да се измъкне от изначалното безпокойство и да не е съсредоточено само около родителите си за удовлетворение на всичките си нужди. Протесното поведение има реактивен характер и е свързано с възрастни кризи на приспособяването.

Реактивното разстройство се характеризира с невъзможност за създаване на нормални отношения с другите и се свързва с незачитане на основни физически потребности на детето . Тези деца развиват *реактивно разстройство на личността и не успяват да се привързват и доверяват.*

Невъзможността да приеме дадени правила и социални норми създава неврози, а насилственото потискане с цел угаждане на социалните порядки е причина за *натрапливо поведение*, което е модел на конкуренцията и е породено от *страха от наказание и неприемане*. Възникването на невротичните реакции на личността са в резултат на неумение за *компенсация* на нейните слабости.

Неефективната Аз-концепцията е резултат на неправилно преработване на опита, при което той или не се включва в нея, или се включва изкривен. Ако детето израсте при условия на неприемане, то живее в страх да не загуби одобрението на значимите за него хора. В съзнанието му опита се разделя на “ добър” и “ лош”според това дали съответства на или не на очакванията на другите. То започва да избягва и отрича собствения си опит, развива чувство за вина, гняв.В

Анализирайки представените данни можем да обобщим , че несигурната привързаност е поради негативните очаквания на майката към себе си и другите и играе роля във всички нарушения в детска възраст и поява на малоадаптивни поведения. Тези трудности при майката затрудняват и отлагат отделянето на детето.Обикновено причината се крие в неосъзнаването отхвърлящо отношение на майката към потребностите на детето и то не придобива необходимата гъвкавост и адаптивност, а това вече е рисков фактор.

При лишаване от възможност за удовлетворяване на душевните му потребности се говори за психична депривация, която варира от липса на обич от майката, отсъствието или индиферентното и отношение до пълна социална изолация. Дефицитът на любов, неумението да се захранва душата с любов е в основата на много психични разстройства и емоционален дискомфорт.

Моделът на неврозата идва от семейството и детето, което е най-чувствителния член на семейството, ни го предоставя. Неврозата възниква от пренапреженията, свързани с начина на живот в съвременната епоха и недостатъчните адапционни възможности на индивида. Изтласкването е свързано с неврозата. При неврозата има стеснено съзнание, което води до натрапливи повторения. Невротичният човек има огромен безсъзнателен конфликт , страда от тревожност и изразходва огромно количество енергия в защитни модели на поведение.От гледна точка на обществото сублимацията е “успешна защита“,защото избягва конфликта и тревожността и постига онова, което цели процеса на социализация.

Гневът е един от най-големите ни учители, който можем да имаме в стремежа си към емоционалната интелигентност. Мъдро изразяван, той ни показва всъщност какво искаме и открива към нас пътя на свободата. Да можем да изразяваме гнева си безопасно и отстоявайки своето, означава да имаме по-голям избор в дадена ситуация.Само Емоционалната интелигентност отразява идеята за по- адаптивно използване на емоционално натоварената информация с цел по-доброто функциониране на личността и обществото като цяло.

Потискането на гнева води до пасивно-агресивно поведение /ПАП/ и е предимно несъзнателно, насочено срещу авторитета. То е несъзнателна мотивация от детето да развенчае всички авторитетни фигури, като прави точно обратното. Детето не осъзнава, че използва това съпротивляващо се поведение, за да освободи насъбрания се гняв и да разстрои родителите си.

Убежденията на неадекватните родители са егоцентрични и себични,с изкривен поглед върху реалността,но липсата на опит у децата създава

адекватното поведение и търсене на близост и подкрепа. Това затруднява семейната система за намаляване на дистреса и възстановяване състояние на емоционален баланс. Негативната оценка прави хората плахи и несигурни в оценката си.

При негативна оценка липсват пълния комплект умения за усвояване на социалните роли и моралните норми водят до висока агресия.

Хипотеза шест А. Резултатите показват, че признака „Излишна емоционална дистанция влияе върху физическата агресия на децата.“ Установи се, че съществува връзка между емоционалното дистанциране от родителя свързано с липсата на топлина и неявно отхвърляне свързано с тревожност и в неспособност на детето да се застъпи за себе си.

Родителската дистанцираност и хладност в отношенията кара детето да се чувства отхвърлено и то се страхува, че може да загуби любовта им. Студенината се асоциира с незаинтересованост на родителите към детските нужди и се асоциира с напрежение, враждебност, страх от отхвърляне, физическо наказание, което затруднява интернализацията на различни норми. Емоционалната студенина и неявно отхвърляне са показател за емоционални нарушения в детска възраст, което е потвърдено от теорията на Е.Бърн според която за индивида по-фрустриращо като преживяване е отсъствието на стимулация, отколкото на негативна такава. Емоционалното неглижиране на родителя е ключов фактор за развитието на агресия в детска възраст.

Доналд Уиникът казва, че „Лошата майка не може да отиде отвъд изграждането на повърхностна връзка. Детето ѝ напомня, че е била дете и е била необичана. Тази майка е изпълнена със страхове. Майката е студена, неоткликваща, неемпатийна и всяка покана за отклик се посреща с раздражение или избухливост.

За Хорни произходът на агресията лежи в отхвърлянето на детето, което може да доведе до садизъм при родителя/преживяване на удоволствие, чрез причиняване на болка на дете, а то произтича от чувство за безполезност/. Автор на теорията за “студените майки“ е чикагския психоаналитик Бруно Бетълхайм според него изолацията на детето е защитна реакция и “ вид бягство“когато отношението на родителите е хладното и враждебно .

Родителското отхвърляне на детето от майката само по себе си, а и други фактори от семейната среда, водят до *висока агресивност*. Според М. Ейнсуърт *емоционалното напрежение* разкрива, че майката формално участва в изграждането на тази връзка. Затвореността ѝ и враждебността я прави неотзивчива да откликва на емоционалните потребности на детето. Липсата на отдаденост и стремеж към съвместност правят тази връзка бедна и ненадеждна.

Аз- концепцията му отсъства възможност за проява на гнева и казването на “ не“и детето се възприема така, както другите искат да го видят.

Проявите на характера у човека имат стереотипен, шаблонен за дадения индивид характер. Базовата характеристика е активността и се проявява в избирателност към въздействията. Активността на човека за задоволяване на нагона намалява общото напрежение и носи удоволствие. Активността, силата на характера зависи от степента на подбуждащата сила, от степента на противодействие на външни обстоятелства. При хората със слаб тип нервна система по- лесно се образуват динамични стереотипи на пасивно-отбранителни рефлексии, което съответства на това, което у хората бихме нарекли страхливост. И обратно при силен тип нервна система се образува по- лесно динамични стереотипи на агресивни условни рефлексии, съответстващи на това, което у хората бихме нарекли свадливост. При първият тип динамичен стереотип (симпатикоплекс) имаме доброжелателно, коректно отношение към хората, докато при втория вид то е пренебрежително.

1. Агресия насочена към другите;

Ако детето се идентифицира с родител с нестойностна ценностна система, тогава и приетите качества няма да бъдат стойностни. *Загубата на моралните норми се компенсира с това, че всичко е позволено.* Поради липса на изградена ценностна система действията на човек са подчинени на *стремежа към удоволствие.*

Ако родители и учители не са си свършили добре работата, тогава детето ще търси само *задоволяване на потребностите си*, т.е. *когато влиянието на Свръх Аз-а е занижено, водеща роля за формиране на личността започва да играе То.*

При *силно развит Свръх Аз*, Аз-ът решава да наруши правилата и проявленията на Свръх Аз-а са несъзнавани и тогава нараненият човек търси отмъщение или възмездие. Съществува неосъзнавана нужда от самонаказание и в такъв случай Аз-ът си изгражда защитни механизми срещу чувството на вина.

Липсата на чувство на отговорност, честност и трудолюбие пред семейства, общество създава изкривяване на ценностната система и проблеми в междуличностните отношения. Такъв човек не е дисциплиниран, не е възискателен към себе си като счита, че всички са му задължени. Когато няма фиксирана *ценностна система, човек извършва необмислени действия, не признава авторитети и институции.*

2. Автоагресията е агресия, насочена към собствения Аз. Автоагресията е обезвреждане на външна конфликтна ситуация по парадоксален

начин, наказвайки себе си, хората наказват другите. На този етап фигурира принципът на възмездие, когато родителите се възприемат през призмата на *егоцентризма* и *дуализма*, но в същото време и като *агресивни източници на лишения*, *натоварени с всички страшни черти*. Така *Свърх АЗ-а* се явява като *орган на потискане на всички инстинктивни и чувствени намерения, довеждащо детето до изкупителни и самонаказващи прояви при най-малкия конфликт или безпокойство, при малка проява на сексуална емоция*, лишавайки се от позволени удоволствия или държейки се така, че да получат наказанието на възрастния, за да се облекчи от несъзнаваното си чувство за вина. Този инфантилен идеал трябва да бъде превъзмогнат и надраснат, като се замени с истинска морална съвест. Строгите и ирационални характеристики на детския *Свърх АЗ* се проявяват в морала на тази възраст.

АГРЕСИЯТА В УЧИЛИЩЕ

Училището заема особено място в цялостния процес на социализация на личността на подрастващия.

При постъпването в училище като предизвикателство пред семейната система възниква необходимостта от преразпределение на ролите на семейните членове. *Колкото по-неефективно е семейното функциониране по отношение на разпределение и изпълнение на семейните роли, толкова повече са емоционалните проблеми на децата*. Отдалечаването на децата от семейството е свързано със страхове предизвикващи *стрес* и *по-трудна адаптация към новите условия*.

Дългото доминиране на стреса отслабва способността за обучение, запомняне и концентрация на вниманието. Ако в първи клас детето приеме стресиращо изискванията на обучението и социалните предизвикателства, т.е., да приеме, че вече не е център на вселената, както в дома си., настъпва емоционална депривация. Според Muller и Louw ограничените модели на взаимодействие в класната стая затрудняват удовлетворяването на базисните потребности от автономия, компетентност и свързаност.

Конфликтните взаимоотношения учител – ученик обуславят нежелателни изменения в нравствените представи, понятия и ценностни ориентации на учениците. Характерно е, че децата стават все по-независими от оценката на родителя за постъпките на другите хора. Така у ученика се появяват две противоречиви тенденции. От една страна е нарастващото осъзнаване на необходимостта да се подчинява на изискването на по-големите, като изисквания, предявявани от обществото. От друга страна са чувствата за нарастващата самостоятелност, чувството за независимост.

се корени в детството Човек е дълбоко убеден, че неговата личност и живот са най-важните в цялата вселена. Нарцисизмът е свръхкомпенсация за липса на себелюбие; нарцисичната личност не обича себе си и другите. Важен фактор, който усложнява нарцисичната нагласа, е привързаността.

За да се установят правилни, адаптивни модели на поведение, от особена важност е да се даде на детето възможност да интернализира система от ценности, която отхвърля агресивността. В тази насока е необходимо да се измести доминантата от стремежа за получаване на блага от другите към стремеж да сътвори собствените си блага.

Проблем за семейното възпитание е отсъствието на бащата, причиняващо счупване на мъжката идентичност у детето и възникване на отрицателен бащин комплекс. Това е свързано с падане на дисциплината или обратно, с повишена отговорност от децата, особено при големите момчета.

Непослушанието при децата има за цел да привлече вниманието на околните, да им позволи да играят по-особена роля, да покажат на възрастните техните слабости и неспособността им да възпитават, а те да се покажат като по-силни и в по-добра светлина. Зад тези прояви се крие стремежът към господство и суетност, но често формите на проява са прикрити. *АЗ-ът* започва да поддържа вярвания за несправедливост и негативизъм, чрез които обезценностява другия, който се превръща в източник на опасност и заплаха. *АЗ-ът* е обсебен от желание да нарани и да види, че другият е наранен.

Обобщение трета, четвърта и пета хипотези. Когато общуването е емоционално и е наситено с напрежение при децата в тая възраст, самооценката забележимо се променя. Равнището на самооценката при децата регулира вътрешнонормативните стандарти. В случай на висока агресия моралните норми довеждат до самоосъждане, негативна самооценка и у детето се формира отрицателно отношение към хората. Ниската самооценка въвлеча детето в подчинено поведение и конфликтни ситуации и избягването е тяхната защита, която е поради лошо семейно функциониране. Конфликтните импулси не могат да се интегрират и се потискат.

Според Уилям Джеймс при ниска самооценка идеалният *Аз* се откъсва от действителността и се характеризира с липса на способност да определя собственото си отношение към значимите други и собствена тъждественост с групата. Съпротивата се дължи на страха от непознатото, а се засилва от страх, че няма да получи поддръжка, което е в резултат на свръхкритичността на родителя.

Децата с ниско ниво на самооценката имат необикновено голяма потребност от привързаност и одобрение от своите родители. При дистрес се възпрепятства

- Липса на уважение към границите на други;
- Натрапчива привързаност или фиксация върху другия.

Повтарящите се модели създават поведения на пристрастяване и тези деца се усещат като слети с обекта на привързаност като налагат на другите своите чувства с отчаяние .Фиксацията е върху другите и се създава състояние на съзависимост, а отхвърлянето и привързаността – това са *социални зависимости*.

При прекомерни емоции преместваме съзнанието си в усещанията на тялото . Прекомерността да се канализира в подходящи действия или движения. Емоциите искат да излязат, да действат и да бъдат признати. Нужен е баланс като се влезе навътре и се обърне внимание на АЗ-а отвътре чрез съзнателно насочване на вниманието навътре. Емоциите омекват и дават по-голям набор от информация и връзка. Привързаността е в резултат на травма. *Освобождавайки травмите /емоциите/ с модели като гняв, страх, вина е инстинктивно психологическо движение от несъзнавано към съзнавано*. Но завършва действия, които са били прекъснати. Емоциите задържани в тялото фиксират енергията си в моделите на стойката и я сковават като я правят недостъпна за човека.

Слабият родителски контрол спомага на децата да се отклонят от училището. На такова дете не се възлагат трудови задачи, не се изисква дисциплинираност. В резултат на това детето се отчуждава от семейството и се превръща в *насилник*.

Разглезените деца през детството са бремене за родителите и обществото, които страдат от недостиг на чувство за общност и най- големият им страх е от живота и се изолират от него. В детството се срещат като свръхактивни или пасивни деца . Тези деца се утвърждават като капризни консуматори в семейството и обществото. В резултат у детето се формира модел на претенциозно -опозиционно поведение, което се пренася и към околните . Агресивността на детето е израз на стремежа му да изглежда силен, да получи признанието на другите . Те са самотни и изолирани в обществото, липсват смислени приятелства и дългосрочни положителни взаимоотношения.

Според психоанализата *нарцисизмът* е нормален етап от детството. Според Фройд ако не е надживяна детската, инфантилната нарцисична обич това може да е причина за психично разстройство от психотичен тип. Когато нарцисизмът не е задоволяван има склонност към егоцентризъм, склонност към импулсивност и агресия.

Според Кохут симптомите на патологичния нарцисизъм са поради липса на безусловна родителска обич и привързаност през детството . Идентификацията продължава да има роля във взаимоотношенията и това е патология , а причината

Чувствената незрялост на децата, израсли в условия на *психична депривация*, се отразява и на годността им за включване в учебния процес. Сериозно внимание е нужно да се отдели, за преодоляване затрудненията при учене и тези страдащи от съзнание за неадекватност, за липса на способности за успех, които се стремят да компенсират с недисциплинираност. Приятелството с връстниците осигурява липсващата интимност, емоционалност и физическа поддръжка от семейството.

Децата се нуждаят от социализиране, което се разглежда като конструиране на способност за емпатия и развият успешно социалните си компетентности. Неразвитата емпатия от родителя или учителя допринася до :

- Неоправдани наказания и често морализуване;
- неспособност да се ориентира в света на значимите за детето преживявания;
- да приеме родителските оценки като собствени;
- неспособност да се отъждестви с другия, умение да застанеш на гледната точка на другия

РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕМПИРИЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

В четвърта глава се представят резултатите от методиката на изследване на родителско - детските отношения от теста Пари и теста за агресия на проф.П.Калчев. Последните са представени в табличен и графичен вид, придружени от анализ .

Това са резултатите от обработката на експерименталните изчисления на теста за агресия на проф. П.Калчев.

Таблица № 1. Обща дескриптивна статистика по скалите на въпросника САВВ

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Виктимизация Физическа	133	4,00	15,00	6,2857	2,81654
Виктимизация Вербална	133	4,00	18,00	7,4286	3,11955
Виктимизация Власт	133	4,00	16,00	5,1429	1,87545
Виктимизация Индиректна	133	4,00	17,00	6,3609	2,87185
Виктимизация Кибер	133	4,00	11,00	4,7895	1,55238
Социална Подкрепа	133	17,00	45,00	33,8722	6,89138
Агресия Физическа	133	3,00	14,00	5,9023	2,26924
Агресия Вербална	133	3,00	28,00	6,2105	2,66018
Агресия Индиректна	133	3,00	14,00	5,4586	2,24118
Агресия Кибер	133	3,00	12,00	5,0301	2,17402
Общо N	133				

Все пак от границите на минимума и максимума от точки за отделните скали се вижда, че изследваните ученици са отговаряли в доста широк диапазон.

Разпределение на отговорите по въпроси от скалите за агресия на САВВ (Пл. Калчев) – общо 12 въпроса

Statistics												
	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12
N	Валидни	133	133	133	133	133	133	133	133	133	133	133
	липсващи	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Средни	2,188	1,646	1,849	1,842	1,962	1,842	1,789	1,684	1,751	1,872	2,240	1,699
Ст. Грешка на средните	,0827	,0624	,0644	,0745	,0815	,0811	,0770	,0749	,0742	,0801	,0725	,0905
Стандартна девиация	,9546	,7198	,7436	,8602	,9407	,9361	,8880	,8648	,8564	,9245	,8362	1,044
Минимум	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Максимум	5,00	4,00	4,00	4,00	5,00	5,00	4,00	4,00	4,00	5,00	5,00	5,00

Обобщена статистика по скали

Таблица № 3.

Statistics					
	АФизическа	АВербална	АИндиректна	АКибер	
N	Валидни	133	133	133	133
	липсващи	0	0	0	0
Средни	5,9023	6,2105	5,4586	5,0301	
Ст. Грешка на средните	,19677	,23067	,19434	,18851	
Стандартна девиация	2,26924	2,66018	2,24118	2,17402	
Минимум	3,00	3,00	3,00	3,00	
Максимум	14,00	28,00	14,00	12,00	

Средните стойности по четирите скали за агресия от САВВ при изследването на 133 ученици от втори и четвърти клас са показани и графично на следващата фигура.

Настоящото изследване на семейните взаимоотношения родители-деца показва, че с най-висока значимост за формиране на агресивни модели в този възрастов период е нагласата за свръхобгрижващо родителство, защото майката все още е в доминираща позиция, която постепенно се измества от учителя. Сляпата родителска любов, създава недисциплинирани, високомерни деца и е свързана с ниска самооценка и предпоставка за висока агресия.

Тези отношения между родители и деца се основават на чувствата и възпитателното им въздействие се пречупва през емоционалната сфера. Прекалената обич намалява въздействието на възпитателните методи на родителите. Децата разбират, че могат да използват тая прекалена обич на родителите за свои цели. Детето от малко разбира, че може да лицемери пред хората, но понеже не може да обича така силно другите хора, то лицемери със студенина и цинична сметка.

Детето мелодраматично преувеличава, като начин да получи вниманието, за което жадува. Децата се стремят да получат любов и се фокусират върху семейството и отношенията с желание за близост и постепенно то става изискващо и властно. Хистеричната структура е променлива и варира от гняв до сърдито оттегляне, създава паника. Без да разбира, че загубва автентичността си. Чувства се най-автентична, когато изразява силни емоции.

Деца пренатоварени с внимание от родители и с непосилна за преработка информация води до: невротичност, трудно им се налага, деца от неблагополучни семейства;

- Липсата на неизграденото в детството базисно недоверие не позволява на детето да изследва средата и да опознае нови хора, с нови по-адаптивни модели на взаимодействие и комуникация.

Импулсивните се затрудняват в заучаването на двойки асоциации, което може да се обясни със задържане темпото на преработка на информацията. Това намалява вероятността за правилно закодиране и увеличава опасността от грешно съотнасяне на понятия. По-малките деца реагират по-импулсивно от по-големите деца. Степента на рефлексивност нараства през детството.

Прекомерно силните емоции водят до:

- Пристрастеност към хора.
- Неспособност да остане сам/а;
- Неспособност да казва „не“;
- Неспособност да формира граници.

В резултат имат:

- Слабо формирани граници;

агресивното поведение, което при момчетата е по-очаквано и по-често поощрявано поради тяхната роля в живота. Телесното наказание от родителя засилва детското упорство и е с цел да насочи вниманието към собствената личност, да се покаже превъзходство спрямо съучениците. Това е в резултат на семейните условия, в които децата са придобивали негативен социален опит. Потребността от самоутвърждаване и самодоказване е присъща на мъжкия пол и се проявява още в детството. Липсата на бащата в живота на детето е свързано с агресия, поради това, че момчетата имат нужда от получаване на грижа, подкрепа и потребност от модел за идентификация. Доказано е, че деца с ниско ниво на самооценка имат необикновено голяма потребност от привързаност и одобрение на своите родители. Агресивното поведение се разглежда като една от съвременните форми на агресивно неудовлетворение. При липса на баща липсва модела за героя.

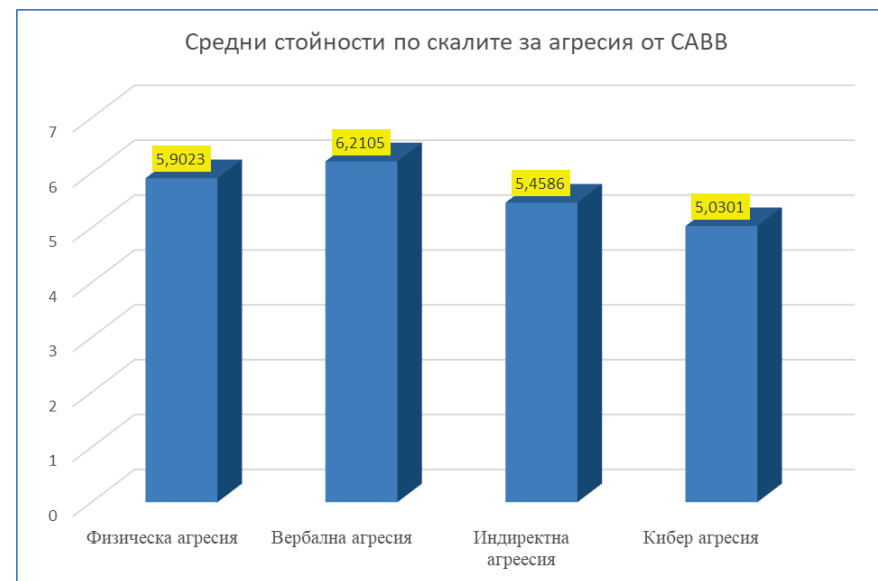
Момчетата и жените разглеждат агресията като експресия, като средство за изразяване на гняв и освобождаване от отрицателни емоции. Обратно мъжете смятат агресията за инструмент, модел на поведение с помощта на който се получават различни социални и материални награди. Наличието на агресивни тенденции се свързва с нивото на тестостерона.

Втора хипотеза. По-високите стойности на *Извънредна обгриженост* са показател за прекомерната и емоционална родителска отстъпчивост, угодничество и липса на граници между родителя и детето. Това му поведение е в резултат на силната родителска привързаност и изява на силни емоции, създавайки интензивна, но незадоволителна връзка.

Този резултат може да се обясни в контекста на разбирането на Р. Стаматов за влиянието на опеката върху агресията само като недостатъчно развити социални компетентности при свръхпротекция от родителя. Резултатите показват, че високото равнище на опека и високо равнище на фрустрация са патогенни за развитието на агресия при децата. Прекалената загриженост на родителя към детето довежда до наличието на излишно опекуство и децата се превръщат в зависими и подчиняеми на майката.

Когато майката излива върху детето прекомерни чувства на нежност детето става склонно да се развива като паразит и да чака всичко наготово от другите. То ще се поставя винаги в центъра и ще се стреми да постави всички в служба на себе си, ще развие тенденция на егоизъм и ще смята, че е в правото си да потиска другите, да взема, а не да дава. Верни са на поведението, станало техен навик от детството и вярват, че с тях се е случило нещо несправедливо. Реакцията му на неотстъпчивост е с цел увреда на хора и се поражда в границите на отговорностите "родители- деца".

Разпределение на отговорите по скали (общо 4 скали).

Фиг. 2. Средни стойности на изследваните лица по 4-те скали за агресия от САВВ

Агресията е най-вече директна, физическа - даден индивид проявява склонност да напада другите хора, жертвата си. Физическата агресия има произволен, непосредствен и импулсивен характер и е със стремеж към доминиране.

При Вербалната агресия човек може, да отправя язвителни забележки зад гърба на хората, да ги порицава и упреква, да се подиграва, да укорява, да дразни подмолно останалите, всяко от които може да причини стрес.

От първичните и общите показатели на САВВ са показани честотно и процентно разпределение по възраст изписани в таблица.

Таблица № 2. Честотно и процентно разпределение по възраст

години	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
7,00	53	39,8	39,8	39,8
9,00	1	,8	,8	40,6
11,00	79	59,4	59,4	100,0
Общо	133	100,0	100,0	

От таблицата е видно, че изследваните ученици са на възраст от 7 до 11 години, като само едно дете е посочило, че е на възраст 9 г.

Разпределението по възраст е показано графично на следващата. Фиг. 3.

Фиг. 3. Процентно разпределение по възраст на изследваните ученици

От графиката е видно, че децата с най-висок процент са четвъртокласници, а второкласниците са по-малко на брой ученици .

Таблица № 3. Честотно и процентно разпределение по клас

Клас	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
2-и	54	40,6	40,6	40,6
4-и	79	59,4	59,4	100,0
Общо	133	100,0	100,0	

При по-малките ученици, трудностите в училище са причинени от некооперативността им. При четвъртокласниците все повече се налага принципа на „кооперирането“, който се характеризира с изравняване на правилата за съвместна дейност .В поведенческите модели се преминава от хетерономия към автономия, така, че правилата се свеждат до единни общи и се превръщат в еднакви. Тук динамиката на агресивното поведение търпи промени от физическата агресия в посока вербалната .и се съпътстват от ниска самооценка, придружена от чувство за вина, което те обикновено проектират върху другите. Връзката и с индиректната агресия е по-слаба. /Индиректната агресия корелира по- силно с вербалната,

Стойностите на скалите 7,11,13,,23. показват липсата на интегрираност в семейството. Стойности на седма скала свидетелстват за конфликтност между родителите, които се пренасят във взаимоотношенията с децата

Получените резултати показват , че конфликтните взаимоотношения в семейството , липсата на топлина , авторитарността на родителя в детска възраст са ключови за създаване на негативни модели в семейството и се превръщат в модел на поведение .

СЕДМА ХИПОТЕЗА

С теста ПАРИ са изследвани родителите (в случая майката), а с теста САВВ техните деца. За проверка на хипотезата използваме дисперсионен и регресионен анализ . Проучване на влиянието на скала № 23 — „Несамостоятелност (зависимост) на майката“ върху физическа агресия на децата.

Стойностите на скалите 13,17,19. показват липсата на интегрираност в семейството.Високите стойности на седма скала свидетелстват за конфликтност между родителите, които се пренасят във взаимоотношенията с децата.

Скали 3,5,7,13,17,23 показват неудовлетвореността на майката от позицията, която заема в семейството. Това недоволство намира отклик в семейните отношения и най- ясно го чувства детето.Агресията му е свързана с афект, който е под формата на импулсивност и невъздържаност

На базата на анализа с използването на дисперсионен и регресионен анализ можем да направим извода, че скалата „Несамостоятелност (зависимост) на майката“ не влияе съществено върху физическата агресивност на децата.Това означава, че седмата хипотеза се отхвърля напълно.В този случай майката предава себе си на друг Аз,който счита за по-значим.Липса на автономия,авторитарен баща, висока агресия при детето.

АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ

Първа хипотеза. Тук резултатите от изследването показват, че динамиката на агресивното поведение търпи промени от физическата агресия в посока вербалната .За момчетата е характерна повече физическа агресия, опозиционно поведение, по-силов и безкомпромисен характер . Момчетата от малки се възпитават в независимост, защита на тяхната личност и най-малкото посегателство върху техния Аз води до усещане на безсилие, което ги кара да се чувстват обекти на чуждо влияние и власт. По високите стойности на физическа агресия при момчетата показват,че се възпитават предимно в дух на конкурентност, съперничество и съревнователност с другите. Агресивността се включва в мъжкия сферитип и

ANOVA ^a						
Model		Сума от квадратите	df	Средни квадрати	F	Sig.
1	Regression	112,338	1	112,338	25,937	,000 ^b
	Residual	567,391	131	4,331		
	Total	679,729	132			

a. Зависима променлива: Агресия Физическа

b. Predictors: (Constant), Раздражителност

От таблицата е видно, че има значима разлика в дисперсиите при оценката на влиянието на фактора (скалата). Раздражителност от теста ПАРИ. Коефициентът на Фишер – F е по-голям от 3 при степен на значимост Sig<0,01.

Таблица № 20. Резултатите от регресионен анализ за изследване на влияние на скала № 8 от теста ПАРИ „раздражителност“ върху „физическа агресия“ от теста CABV

Model		Нестандартизирани коефициенти		Стандартизирани коефициенти	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	1,921	,802		2,395	,018
	Раздражителност	,273	,054	,407	5,093	,000

a. Зависима променлива: Агресия Физическа

От таблицата е видно, че съществува значима регресионна зависимост при оценката на влиянието на фактора (скалата) раздражителност в теста ПАРИ. Коефициентът на Beta е равен на 0,407 при степен на значимост Sig< 0,01

На базата на анализа с използването на дисперсионен и регресионен анализ можем да направим извода, че компонентът на групата признаци - раздражителност влияе съществено върху физическата агресивност на децата. При увеличаване на раздражителността се увеличава и физическата агресивност на децата.

Реактивната агресия е отговор на фрустрациите, раздражението и заплахите. Това е защитна реакция срещу опасност и е придружавана от глас; протича като незабавен отговор без когнитивно оценяване на ситуацията. Тази агресия е свързана с опита от отношенията с родителите – наличие на сурови наказания, жестоко физическо насилие, семейна нестабилност, както и с някои психоневрологични проблеми.

Проучване на влиянието на скала № 16 — Склонност към конфликти (отклоняване контактите с детето) на родителите върху физическа агресия на децата.

особенно при момчетата./ От получените резултати се установява, че при единадесет годишните момчета агресията е по-скоро прикрита, с подмолни действия.Първичните и общите показатели на CABV са честотно и процентно разпределение по пол и изписани в таблица.

Таблица № 1. Честотно и процентно разпределение по пол

	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Момчета	72	54,1	54,1	54,1
Момичета	61	45,9	45,9	100,0
Общо	133	100,0	100,0	

Честотното и процентното разпределение по пол показва минимален превес на момчетата, което не е от значение при анализа на резултатите от гледна точка на влияние на пола.

Фиг 2.Процентно разпределение по пол на изследваните лица.

ПЪРВА ХИПОТЕЗА

Резултати потвърждават първата поставена хипотеза, че в изследваната извадка момчетата ще са повече физически агресивни от момичетата, и ще проявят по-висока степен на физическа агресия.

За проверка на хипотезата използваме статистическите показатели, корелационен анализ и регресионен анализ. Целта е да проверим дали

променливата пол корелира с променливата физическа агресия на CABB. Резултатите са показани на следващите таблици.

Таблица № 5. Резултатите от корелационен анализ за взаимовръзка между пол и физическа агресия

		Физическа Агресия	пол
Физическа Агресия	Pearson Correlation	1	-,200*
	Sig. (2-tailed)		,021
	N	133	133
пол	Pearson Correlation	-,200*	1
	Sig. (2-tailed)	,021	
	N	133	133

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Както се вижда от таблицата съществува взаимовръзка между променливите пол и физическа агресия. Корелацията е сравнително слаба, но все пак съществува. Коефициентът на корелация е отрицателен, което означава (при кодиране 1- момчета; 2 момичета), че физическата агресия при момчетата е статистически значимо по-висока от тази при момичетата (при $r = -0,200$ и $p < 0,05$). Горното е в посока на потвърждаване на първата хипотеза. Можем да твърдим, че тя се доказва в значителна степен.

Резултатите от изследването показват още, че за момчетата от начална училищна възраст е характерна физическа агресия и готовност им за физически сблъсък. Физическите атаки като удари, блъскане, ритане се различават при двата пола, като при момчетата имат по- силов характер, а в крайните си форми, особено ако ескалират, могат да доведат до физическо нараняване.

Опозиционното поведение при момчетата заема позиция на отпор в много случаи детето изразява твърдоглавието си с упорито мълчание, а при други упорството е с по- голяма продължителност, с грубост, с отмъстителни действия и има болезнен и безкомпромисен характер. Телесното наказание от родителя засилва детското упорство и е с цел да насочи вниманието към собствената личност, да се покаже превъзходство спрямо съучениците. Това е в резултат на семейните условия, в които децата са придобивали негативен социален опит.

детето от теста ПАРИ върху Физическа агресия на децата по теста CABB. Коефициентът Beta е равен на 0,355 при степен на значимост $Sig < 0,01$

На базата на анализа с използването на дисперсионен и регресионен анализ можем да направим извода, че групата признаци „Излишна емоционална дистанция с детето“ влияе съществено върху физическата агресивност на децата. При увеличаване на сумарните стойности на излишната емоционална дистанция се увеличава и физическата агресивност на децата.

Резултатите показват, признака „Излишна емоционална дистанция довежда до тревожност в детска възраст/ $Beta=0,355; F=3,64; p < 0,01$ /липса на емоционален контакт, пренебрегване на основните потребности на детето. Стойностите за групата признаци Излишна емоционална дистанция с детето са получени като резултатите по три скали от теста ПАРИ /8/, 9, 16 / На базата на анализа с използването на дисперсионен и регресионен анализ можем да направим извода, че групата признаци „Излишна емоционална дистанция с детето“ влияе съществено върху физическата агресивност на децата. При увеличаване на емоционална дистанция се увеличава и физическата агресивност на децата. Емоционалната студенина и неясно отхвърляне са показател за емоционални нарушения в детска възраст. Емоционалното negliжиране на родителя е ключов фактор за развитието на агресия в детска възраст.

Представен като аспект авторитарния стил, има патогенна роля за възникване на тревожност при детето. *Излишната строгост* на родителя и методът наказание, който прилага са увреждащи за възникването на агресивно поведение при децата, особено когато се прилагат съвместно./ $F=18,8; p < 0,05$./ Този репресивен начин за налагане на авторитет предизвиква враждебност. Този тип въздействие се характеризира с липси.

Агресивността на родителя е израз на стремежа му да изглежда силен пред децата си, да извоюва авторитет, да получи признанието им. На базата на анализа с използването на дисперсионен и регресионен анализ се потвърждава извода, че компонентът на групата признаци – излишна строгост влияе върху физическата агресивност на децата. Излишната строгост на родителя и методът наказание, който прилага са увреждащи за възникването на агресивно поведение при децата, особено когато се прилагат съвместно.

Проучване на влиянието на скала № 8 — раздразнителност на родителите върху физическа агресия на децата.

Таблица № 19. Резултатите еднофакторен Дисперсионен анализ (ANOVA) за изследване на влияние на скала № 8 от теста ПАРИ „раздразнителност“ върху „физическа агресия“ от теста CABB

строгост (9); отклоняване контактите с детето (16) върху скалата от теста САВВ с името Физическа агресия.

С теста ПАРИ са изследвани родителите, с теста САВВ – техните деца. Стойностите за групата признаци Излишна емоционална дистанция с детето са получени като резултатите по трите скали от теста ПАРИ влизащи в тази група са сумирани. С цел изследване на влиянието на отделните компоненти на групата признаци от теста ПАРИ е направен анализ и на повлияването на физическата агресия и от отделните скали влизащи в групата признаци Излишна емоционална дистанция с детето.

За проверка на хипотезата използваме дисперсионен и регресионен анализ.

Таблица № 1. Резултатите от еднофакторен Дисперсионен анализ (ANOVA) за изследване на влияние на „Излишна емоционална дистанция“ върху физическа агресия

ANOVA ^a						
Model		Сума от квадратите	df	Средни квадрати	F	Sig.
1	Regression	85,469	1	85,469	18,841	,000 ^b
	Residual	594,261	131	4,536		
	Total	679,729	132			
a. Зависима променлива: Агресия Физическа						
b. Предиктор: (Constant), Излишна емоционална дистанция						

От таблицата е видно, че има значима разлика в дисперсиите при оценката на влиянието на групата признаци Излишна емоционална дистанция с детето от теста ПАРИ. Коефициентът на Фишер – F е по-голям от 3 при степен на значимост Sig<0,01.

Таблица № 1а. Резултатите от регресионен анализ за изследване на влияние на „Излишна емоционална дистанция“ върху физическа агресия

Model		Нестандартизираните коефициенти		Стандартизираните коефициенти	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	,752	1,201		,626	,532
	Излишна емоционална дистанция	,119	,027	,355	4,341	,000
a. зависима променлива: Агресия Физическа						

От таблицата е видно, че съществува значима регресионна зависимост при оценката на влиянието на групата признаци Излишна емоционална дистанция с

ВТОРА ХИПОТЕЗА

Очаквам, че в семейства с високо ниво на стойностите по обобщената скала „Излишна концентрация върху детето на родителите“ ще се наблюдава повишаване на физическата агресия при децата.

В обобщената скала „Излишна концентрация върху детето на родителите“ влизат 8 скали .В изследването проследяваме влиянието на всички тях върху физическата агресивност на децата (по теста САВВ) за да потвърдим или отхвърлим хипотезата.

За доказването на хипотезата е използван корелационен и регресионен анализ. Резултатите от изследването са показани на следващите таблици.

Таблица № 32. Резултатите от корелационен анализ за взаимовръзка между отделните скали от „Излишна концентрация върху детето на родителите“ и физическа агресия

		Извънредна обгриженост	Потискане на волята	Опасности от обидата	Изключване на семейно влияние	Потискане на агресивността	Потискане на сексуалността	Извънредно вмешателство в света на детето	Стремление за ускорено развитие на детето
Агресия Физическа	Pearson Correlation	,465**	,238*	-,006	-,051	,547**	,356*	-,011	,088
	Sig. (2-tailed)	,005	,045	,946	,562	,000	,005	,896	,315
	N	133	133	133	133	133	133	133	133
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).									
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).									

Както се вижда от таблицата при четири от скалите: Извънредна обгриженост, потискане на волята, потискане на агресивността и потискане на сексуалност, се констатира правопрпорционална връзка между тях и физическата агресия по САВВ. За проверка на силата на влиянието на четирите фактора върху

физическата агресия използваме регресионен анализ. Резултатите са показани на следващата таблица.

Таблица № 33. Резултати от регресионен анализ за влиянието на 4 скали от теста ПАРИ върху Физическа агресивност (CABB)

	Нестандартизирани коефициенти		Стандарт. Коефициенти	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	7,791	2,092		3,725	,000
Извънредна обгриженост	,074	,071	,593	1,038	,001
Потискане волята	-,083	,076	,310	-1,094	,045
Потискане агресивността	-,155	,087	,467	-1,784	,000
Потискане на сексуалност	,022	,075	,327	,293	,002

а. зависима променлива: Агресия Физическа

Както се вижда от таблицата и в четирите изследвани случая коефициента на регресия Beta е по-голям от 0,3 и е с положителен знак, което означава че има значима регресия, т.е. влияние на Извънредна обгриженост, потискане на волята, потискане на агресивността и потискане на сексуалност върху физическа агресия, което е правопрпорционално . Горното означава, че втората хипотеза се доказва в значителна степен.

Нивата на регресионните коефициенти са изобразени и графично на следващата фигура, от която е видно, че най-силно агресивността е повлияна от Извънредната обгриженост.

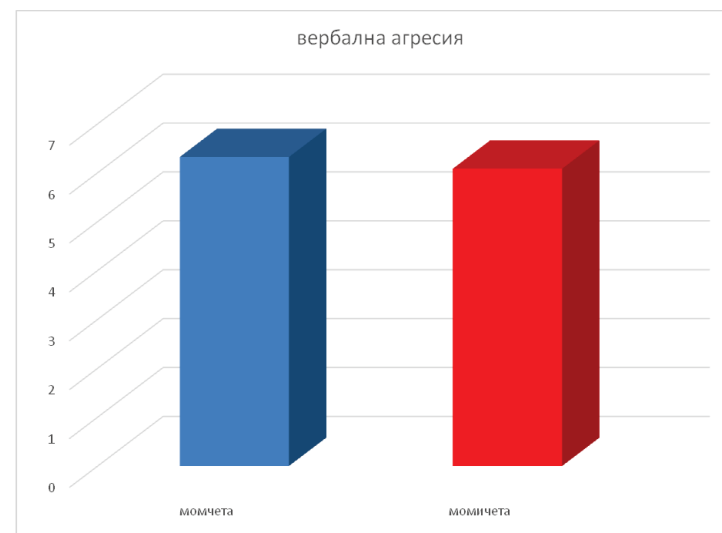
Нивата на регресионните коефициенти са изобразени графично на следващата фигура, от която е видно, че най-силно агресивността се повлиява от извънредната обгриженост. Резултатите са показани на Фиг. № 4.

между двете сравнявани групи (момичета, момчета) при отговорите им по скалата вербална агресия (по CABB). Това е видно и от средните стойности при груповата дескриптивна статистика показана на следващата таблица № 13.

Таблица 14. Дескриптивна статистика по групи на показателя пол при независим Т-тест за изследване на отговорите по скалата вербална агресия.

	пол	N	средни	Станд. девиация	Ст. грешка
Вербална агресия	Момчета	72	6,3194	1,87516	,22099
	Момичет а	61	6,0820	3,37291	,43186

Съотношението на отговорите на двата пола по Вербална агресия е показано графично и на следващата фигура №7.

Фиг. 7. Различия между момчета и момичета по скалата вербална агресия

Горното означава че пета хипотеза се отхвърля напълно, т.е. момичетата не са вербално по-агресивни от момчетата.

ШЕСТА ХИПОТЕЗА

Предполага се че „излишната емоционална дистанция“ с детето от страна на родителите повлиява за увеличаване на физическата агресивност на децата.

В рамките на хипотезата изследваме влиянието на групата признаци от теста ПАРИ обозначени като *Излишна емоционална дистанция с детето* (включваща 3 скали от теста ПАРИ с номера: 8, 9, 16): раздразнителност (8); суровост, излишна

Взаимоотношенията в различните по структура семейства обуславят спецификата на основни модели на агресивно поведение на децата в начална училищна възраст: Малките деца, все още не са развили достатъчно социални или вербални умения, разчитат повече на физическата агресия .С развитието на речта и вербалните умения се появяват повече средства за изразяване и използването на физическа сила отпада. Липсата на правилен изказ обаче е само една част от симптомо-комплекса и всъщност проблемите възникват от това, че децата не умеят правилно да изказват мислите си и възникват конфликти тогава когнитивното и социално функциониране не отговарят на възрастовите критерии . Суровите данни за тази извадка получени чрез използвания въпросник показват как видовете агресии / физическа, вербална / , затрудняват социалното функциониране .

ПЕТА ХИПОТЕЗА

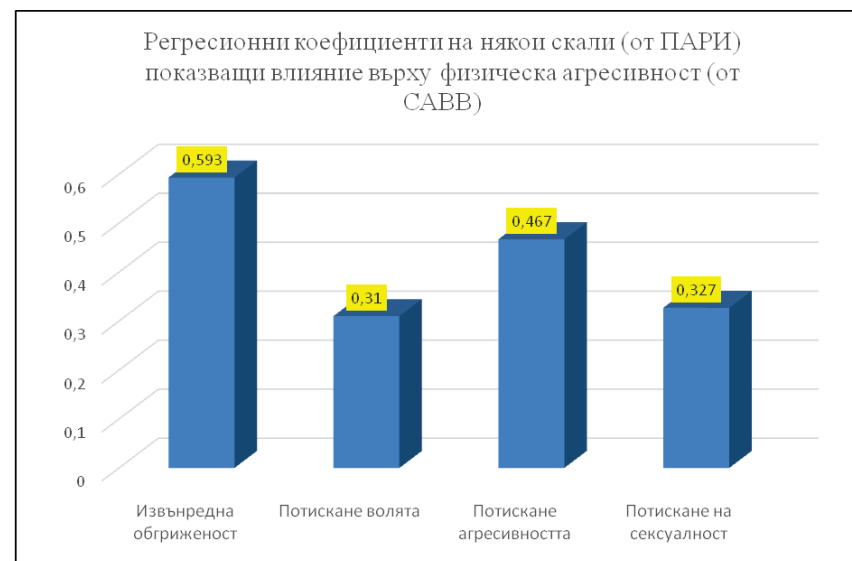
Предполага се,че момчетата са вербално по-агресивни от момчетата.

Проверката на пета хипотезата използвахме статистическия показател независим Т-тест за сравнения по двойки. Резултатите са показани на следващата таблица.

Таблица № 13. Резултати за сравняването на средните стойности на момчета и момичета при отговорите им по скалата вербална агресия (независим Т-тест)

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Вербална Агресия	Обяснена вариация	1,691	,196	,512	131	,610	,23748	,46422	- ,68086	1,15581
	Необяснена вариация			,490	90,304	,626	,23748	,48512	- ,72624	1,20120

Както се вижда от таблицата коефициентът $t = 0,512$, т.е. той е под критичния праг от 3,00, което означава, че не съществуват статистически значими разлики

Фиг. № 4. Влиянието на 4 скали от теста ПАРИ върху Физическа агресивност

По-високите стойности на Извънредна обгриженост са показател за прекомерната и емоционална родителска отстъпчивост, угодничество на родителя към детето . Забелязва се, че оценяването на социалното функциониране е с най-висока стойност на показателя Извънредна обгриженост, а и в резултат има силно Потискане на детската агресивност, която корелира с ниската самооценка. Когато самооценка стане зависима от мнението на другите, тогава се изпада в нарцисизъм. Неадекватната самооценка не се схожда с оценките на другите и е източник на лоши качества.

Предполага се, че скалата за агресия оценява стабилна, личностна диспозиция при детето - склонността да се действа по агресивен начин в разнообразни ситуации. От друга страна, стабилността на феномена във времеви план може да се детерминира не само от личностни променливи, но и от ситуационни фактори, т.е. устойчивостта на агресивното поведение да се дължи на условията на средата /семейството/.

Разглезените деца през детството са бремене за родителите и обществото, които страдат от недостиг на чувство за общност. Разглезеното дете не притежава способност за активно приспособяване, проявява страхливост и най-големият им страх е от живота и се изолират от него. Тяхната адаптация е задушена и това ги поставя в конфликт с живота .

Тези деца се утвърждават като капризни консуматори в семейството и обществото. В резултат у детето се формира модел на претенциозно -опозиционно поведение, което се пренася и към околните .

Когато детето се превърне в единствения обект на любов за майката, това затруднява неговото емоционално развитие, оформянето му като личност и самореализацията му. По-късно това е предпоставка за развитие на различни психични разстройства. Децата, обременени с такава майчина обич много по-трудно се справят с проблема си, тъй като не срещат разбиране и сътрудничество .

Прекомерната емоционалност на родителя се индуцира у детето и пречи на интелектуалното му и личностното му изграждане. В отношенията с приятели търсят внимание и обич, но постъпват егоистично и не могат да се привържат. *Свърхопеката създава неувереност в собствените сили, малка инициативност и недоверие към околните.*

Причини поразяващи свърхлюбов и свърхзагриженост към децата“

1. Родителите свърхкомпенсират лишенията в детството си.
2. За да компенсира липсата на другия родител.
3. За да компенсира собственото си отсъствие.

ТРЕТА ХИПОТЕЗА

Предполагам, че в семейства с по-високо ниво на стойностите от обобщената скала “Оптимален емоционален контакт“ от теста ПАРИ (PARI - parental attitude research instrument) ще се наблюдава самооценка от страна на детето за по-висока социална подкрепа.

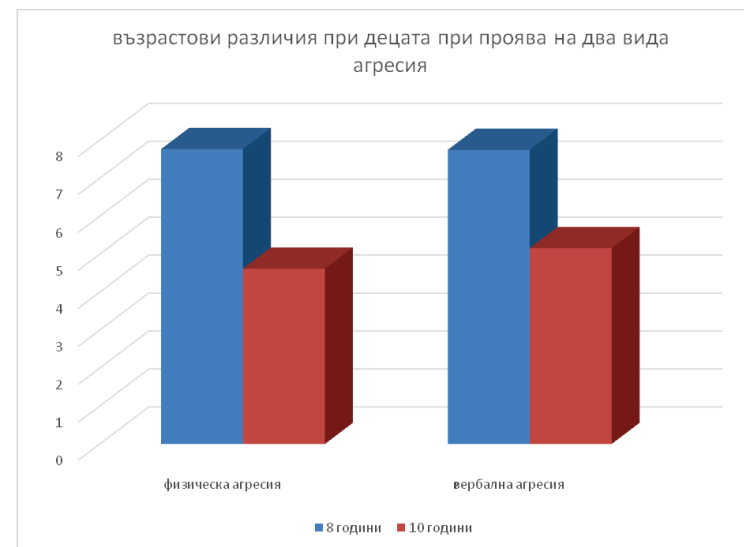
В обобщената скала на теста ПАРИ, наречена „Оптимален емоционален контакт“ влизат четири скали: - подтикване (мотивация) към вербализация (1); партньорски отношения (14); развитие на активността на детето (15); балансирани отношения между родителя и детето (21). За да докажем хипотезата ще проследим влиянието ва всяка една от тях върху скалата „социална подкрепа“ от теста САВВ, чрез статистическия показател регресионен анализ. Резултатите са показани по-долу в таблица.

Таблица № 11. Дескриптивни характеристики на отговорите на децата от изследваните възрастови групи при сравнението на дисперсиите по скалите физическа агресия и вербална агресия.

	N	средни	Станд. девиация	Станд. грешка	95% Confidence Interval for Mean		Минимум	Максимум	
					Lower Bound	Upper Bound			
Физическа	8год.	53	7,7736	1,48895	,20452	7,3632	8,1840	4,00	11,00
	9год.	1	8,0000	8,00	8,00
Агресия	10 год.	79	4,6203	1,77087	,19924	4,2236	5,0169	3,00	14,00
	Общо	133	5,9023	2,26924	,19677	5,5130	6,2915	3,00	14,00
Вербална агресия	8,00	53	7,7547	3,17385	,43596	6,8799	8,6295	4,00	28,00
	9,00	1	7,0000	7,00	7,00
	10,00	79	5,1646	1,58866	,17874	4,8087	5,5204	3,00	11,00
	Total	133	6,2105	2,66018	,23067	5,7542	6,6668	3,00	28,00

От таблицата е видно че и двата изследвани типа агресивност – физическата и вербалната намаляват при по-високата възрастова група (11 годишните деца) в сравнение с възрастовата група на 7 годишните деца.

Горната статистически значима разлика е представена и следващата фиг. № 6

Фиг. 6. Различия в средните стойности на отговорите на децата на 8 и 10 години при изследване с теста САВВ (скали Физическа агресия и вербална агресия)

Бандура отстоява инструменталната функция на агресията, т.е., че тя е поведение усвоено заради адаптивната му стойност, заради подкреплението. А.Бандура описва подкреплението като усилване и поддържане /съхранение/ на различни поведенчески реакции, а то зависи не само от външната среда, но и от *реакцията на самооценката*.

ЧЕТВЪРТА ХИПОТЕЗА

Предполагам , че с възрастта ще се увеличава вербалната агресивност и ще намалява физическата агресивност.

За проверка на четвъртата хипотеза е използван статистическият метод дисперсионен анализ. Той е особено подходящ за изследване на влиянието на един фактор върху дисперсиите на отговорите на изследваните лица измерени с въпросник или отделна скала.

Резултатите са представени на следващите таблици.

Таблица №15. Резултати от дисперсионен анализ за изследване на влиянието на възрастта върху нивото на физическа агресия и вербална агресия (по САВВ)

		Сума от квадратите	df	Средни квадрати	F	Sig.
Физическа Агресия	Между групите	319,839	2	159,919	57,766	,000
	Вътре в групите	359,891	130	2,768		
	Общо	679,729	132			
Вербална Агресия	Между групите	213,433	2	106,717	19,250	,000
	Вътре в групите	720,672	130	5,544		
	Общо	934,105	132			

Както се вижда от таблица № 15 съществува статистически значима разлика между групите изследвани лица по възраст при сравняването на отговорите им на въпросите от скала „физическа агресия“ и скала „вербална агресия“. Разликата е изключително голяма при стойности на коефициента на дисперсия (коефициент на Фишер) съответно $F=57,766$ при $Sig.<0,000$; $F=19,250$ при $Sig.<0,000$.

За да се говори за статистически значима разлика в дисперсиите на отговорите на отделните групи коефициентът на Фишер трябва да е по-голям от 3,00, а в случая той многократно надвишава тази стойност.

За да проверим в каква посока е разликата, т.е. коя възрастова група има по-висока и коя по-ниска Физическа и Вербална агресия използваме дескриптивните характеристики на отговорите на изследваните деца от различните възрастови групи. Те са показани на следващата таблица № 11.

Таблица № 31. Резултати от регресионен анализ за влиянието на обобщената скала „Оптимален емоционален контакт“ (с 4 скали) от теста ПАРИ върху Социална подкрепа (САВВ)

	Нестандартизирани коефициенти		Стандарт. Коефициент и	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	35,437	6,171		5,742	,000
Подтикване към вербализация	-,279	,232	-,104	-1,201	,232
Партньорски отношения	,190	,235	,070	,808	,420
Развитие активността на детето	-,572	,274	-,180	-2,084	,039
Балансирани отношения	,507	,268	,164	1,895	,060

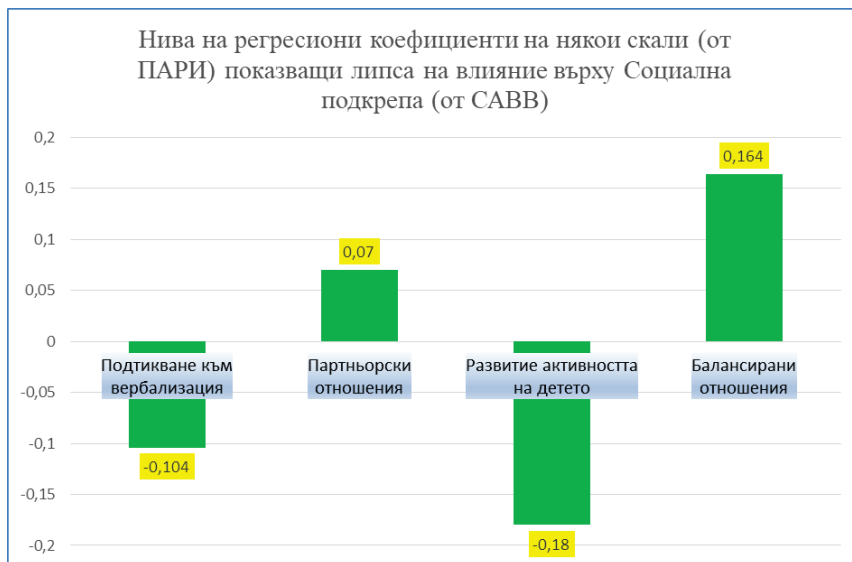
а. зависима променлива: Социална Подкрепа

От таблицата е видно, че и при четирите скали влиянието не е значимо, за което правим извод от коефициента на регресия Beta – в случаите е по-малък от 0,3. Предположението че „Вербализацията“, „партньорските отношения“, „развитието на активността на детето“ и „Балансирани отношения в семейството“ не повлияват значимо на усещането му за социална подкрепа в позитивна посока не се потвърждават. Горното означава, че третата хипотеза не се доказва.

Нивата на регресионните коефициенти при изследването за предполагаемото влияние на скалите от обобщената скала Оптимален емоционален контакт“ върху Социалната подкрепа от теста САВВ са показани графично по-долу.

От фигурата се вижда, че влиянието върху социалната подкрепа е незначително и разнопосочно за отделните скали от обобщената скала „Оптимален емоционален контакт“.

Нивата на средните стойности и стандартни отклонения по скалите на теста САВВ са изобразени графично на следващата фигура, от която е видно, че най-силно агресивността е повлияна от социалната подкрепа. Стандартното отклонение на най- голямата скала социална подкрепа е най-голяма. Средните стойности и стандартни отклонения по отделните скали на теста САВВ са представени на следващата фиг.б.

Фиг. № 6. Регресионни коефициенти от изследване за влияние на обобщената скала „Оптимален емоционален контакт“ с 4 скали от теста ПАРИ върху Социална подкрепа (САВВ)

Чрез негативни внушения, от лоши семейни взаимоотношения и като сравняват децата с връстниците им родителите формират занижена оценъчна установка. Неадекватната оценка потиска оня, който е загубил вяра и помага да се премахне чувството за неудовлетвореност от негативните действия на околните. Негативната оценка има когнитивна страна, за усвояване на социалните роли, но не в тая степен, която има переспективната оценка.

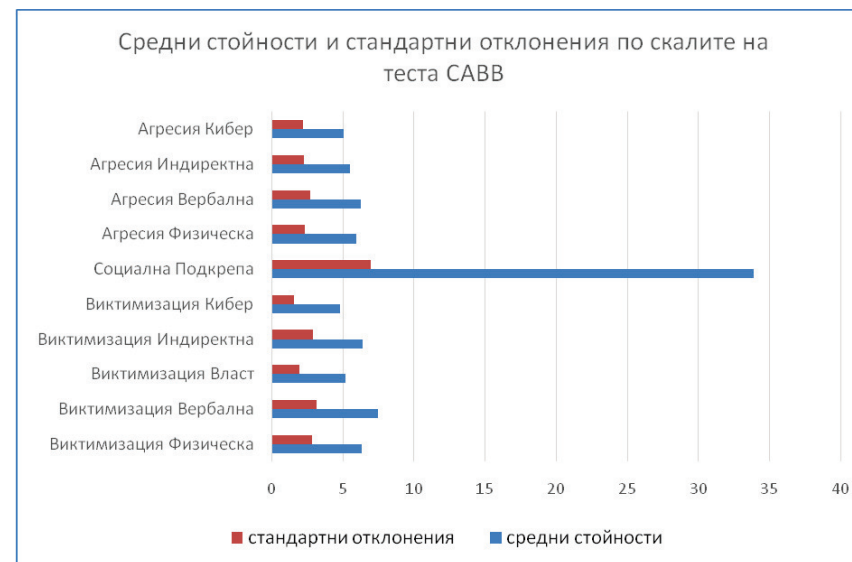
От фигурата се вижда, че влиянието върху социалната подкрепа е незначително и разнопосочно за отделните скали от обобщената скала „Оптимален емоционален контакт“.

*Когато общуването е емоционално и наситено с напрежение, самооценката забележимо се променя.

*Ниската самооценка е поради лошо семейно функциониране и въвлеча детето в подчинено поведение и конфликтни ситуации.

*Деца с ниско ниво на самооценката имат необикновено голяма потребност от привързаност и одобрение от своите родители, Това затруднява семейната система за намаляване и възстановяване състояние на емоционален баланс при детето. При негативна оценка липсват пълния комплект умения за усвояване на социалните роли;

*Лишаването на детето от близост и подкрепа го обезкуражава и отчайва или го стимулира да се бори за осъществяването на желанията си и това е възможно с повишаване на самооценката му.

Фиг.6. Средни стойности и стандартни отклонения по отделните скали на теста САВВ

Ефектът от конфронтацията с житейските събития и трудности зависи не само от качеството на събитието, а и от адаптивните ресурси на личността, но също така и от протективните фактори на средата. Важно значение има социалната подкрепа, която толерира със социалната свързаност на личността и с емоционалната ѝ удовлетвореност от социалните ѝ отношения. Тя се определя от честотата на връзките със значими социални групи: фамилия, приятели, от степента на взаимно разбиране и общи интереси, от чувството, че си потребен някому в случай на нужда. Подкрепата може да е под формата на информация, съвет или да има емоционален, морален или материален характер. Детето придава двукратно значение по отношение независимостта спрямо родителите. От една страна детето се стреми към независимост, а от друга то все още е несамостоятелно и продължава да изпитва потребност от насока и позитивна подкрепа от страна на родителите. Лишаването на детето от подкрепа го обезкуражава и отчайва или го стимулира да се бори за осъществяването на желанията си. Когато в семейството няма взаимно зачитане и подкрепата е оттеглена, липсват любовта и уважението, децата получават противоречиви послания за общуване и социалното им развитие се деформира.